

Distinctio XXVII

Pars Secunda

<Expositio textus>

“Hic non est praetermittendum”, etc. Postquam Magister determinavit de proprietatibus personalibus, prout exprimuntur per ‘generare’ et¹ ‘generari’, et similibus, hic determinat de
5 eisdem prout exprimuntur per ‘Verbum’ et ‘Imaginem’. Et circa hoc duo facit. Primo enim² ostendit quod ista nomina relative dicuntur, et quod proprietates denotant personarum; secundo vero quandam regulam utilem elicit /**Pa 181va**/ ex praedictis.

Secunda ibi: “Et est /**Br 281vb**/ hic³ advertenda.” Dicit itaque primo quod ‘Genitor’, ‘Genitus’, ‘Verbum’, ‘Imago’ dicuntur relative, et sunt nomina personarum. Et probat primo de
10 Genitore et Genito auctoritate Augustini, de Verbo vero et Imagine per sex auctoritates eiusdem quae patent in littera, ex quibus concludit Magister intentum, addens quod eadem proprietate seu notione⁴ persona media in divinis dicitur Verbum, et Filius, et Genitus, et Imago.

Postmodum ibi: “Et est hic advertenda”. Elicit quandam regulam generalem, et tria facit. Primo enim ponit illam, et ait quod pro⁵ regula generali tenendum est, quicquid⁶ de Patre et
15 Filio ad se dicitur, non dici de uno sine altero, sed de ambobus simul, et amborum substantiam demonstrare, sicut patet quod nec Pater est Deus sine Filio, nec Filius sine Patre, sed ambo sunt unus Deus, non sunt autem unus Pater, vel Verbum, vel Filius, vel Imago.

Secundo ibi⁷: “Hic quaeritur”. Movet circa istam /**X 617b**/ regulam quaestionem quandam, videlicet cum dicitur ‘Deus de Deo’, ‘lumen de lumine’, et huiusmodi, quomodo illa nomina
20 teneantur. Quia si relative, falsa est regula, quoniam ambo sunt unum lumen; si vero substantialiter, etiam regula fallit, quia simul ambo⁸ Pater et Filius dici non possunt ‘Deus de Deo’, ‘lumen de lumine’. Et respondet Magister quod licet ‘Deus’, ‘lumen’, et ‘sapientia’, et similia semper significant substantiam, nihilominus, ratione alicuius adiuncti, accipi possunt pro relativis, ut cum dicitur ‘Deus genuit Deum’, habitudo enim accusativi, super quem transit
25 ‘genuit’, et habitudo nominativi, de quo enunciatur, denotant quod ‘Deus’ pro una persona teneatur, et ‘Deum’⁹ pro alia. Similiter etiam, cum dicitur ‘Deus de Deo’, praepositio¹⁰ ‘de’, quae denotat originem passivam, determinat Deum ad standum pro relativo. Et idem intelligendum est cum dicitur ‘Deus natus’, vel ‘mortuus’, vel ‘passus’, stat enim ibi¹¹ ‘Deus’ non pro essentia, sed pro Filii persona.

Tertio ibi: “Et est sciendum”. Ponit quoddam notabile circa praedicta, dicens quod advertendum est quod secundum¹² nomina substantiae una persona dicitur illud de illo, utpote
30 ‘Deus de Deo’, ‘lumen de lumine’. Et licet ibi illa nomina teneantur pro relativis, non tamen sub illis relativis nominibus dici potest ‘illud de illo’; /**Vb 298vb**/ unde non dicimus ‘Verbum de Verbo’, vel ‘Filius de Filio’, et ratio huius est quia non est in divinis nisi unus Filius et unicum Verbum. Haec est sententia.

Utrum verbum creatum et increatum emanet¹³ ut intellectio actualis, vel sicut obiectum positum in esse formato. Et quia Magister hic agit de verbo et imagine, ideo inquirendum

¹ et *om.* Pa Vn

² enim *om.* Pa

³ hic *om.* Br Pa Vb Vn

⁴ notione] natione Br Pa Vn

⁵ pro *om.* Br

⁶ quicquid] est *add.* Vn

⁷ ibi *om.* Bo

⁸ simul ambo] simulando Pa

⁹ et Deum *iter.* Pa

¹⁰ praepositio] propositio Vn

¹¹ ibi *om.* Br Pa Vb Vn

¹² secundum] sub Vn

¹³ emanet] emanat Br

occurrit utrum verbum creatum et increatum emanet¹⁴ ut intellectio actualis vel¹⁵ sicut obiectum
40 positum in esse formato.

Quod verbum sit quiditas rei quae intelligitur. Et videtur quod verbum nec sit intellectio nec
res posita in esse obiectivo et formato, sed quiditas rei, ut potens actu¹⁶ movere possibilem
intellectum. In materia namque de verbo maxime credendum est Augustino, qui rationem verbi
45 magis diligenter investigavit. Sed Augustinus dicit¹⁷ IX *De trinitate*, cap. 10, quod “definitio
quid est temporantia, et hoc est verbum eius”; et cap. 11 subdit quod “cum mens se ipsam novit
eadem notitia quae par omnino et aequalis atque¹⁸ idemptidem est ei, quia nec inferioris
essentiae verbum /Br 282ra/ est eius”; et XV *De trinitate*, cap. 11, ait quod “verbum foris
sonans signum est verbi quod intus lucet.” Manifestum est autem¹⁹ quod quiditas rei importatur
50 per definitionem, et ipsa sola est aequalis et itidem cum eo cuius est quiditas, et ipsa sola²⁰
significatur per nomen. Ergo videtur quod²¹ verbum non sit aliud quam quiditas rei.

Praeterea, Richardus dicit, VI *De trinitate*, cap. 12, quod vox est verbi vehiculum, et quod
verbum quod ore profers, prius per cogitationem in corde habes, et quod idem verbum incipit /X
618a/ esse in corde auditoris, quod prius erat in corde doctoris. Sed ista salvari non possunt nisi
55 de quiditate quae movet intellectum. Ergo id quod prius.

**Quod verbum sit forma specularis /Vn 174rb/ vel idolum reale in quo intellectus rem
aspicit obiective, quae appellatur mentis conceptus. /Bo 192ra/** Ulterius videtur quod
verbum sit quoddam idolum speculari fabricatum ab intellectu, in quo speculetur rem positam
60 extra mentem. Sicut enim se habet operatio transiens extra²² ad obiectum extra existens, sic
operatio non transiens ad obiectum intra²³ manens. Sed omnis operatio transiens²⁴ extra inducit
aliquem realem terminum circa obiectum extra. Ergo operatio immanens (qualis est
intellectio²⁵) producit aliquem formalem terminum et realem manentem intra, in quo speculetur
obiectum.

65 Praeterea, omnis realis intuitus videtur ad reale aliquid terminari²⁶, sicut patet quod visio
existens in oculo terminatur ad obiectum, parietem, vel colorem. Sed actus intellectus est
quidam intuitus realis, nec terminatur ad res extra, quia non transit extra. Ergo necesse est quod
habeat intra se formam aliquam specularem ad quam terminetur.

Praeterea, nulla potentia operatur circa obiectum absens, alioquin operaretur in nihil et circa
70 nihil. Sed intellectiva potentia intelligit res quae per²⁷ essentiam sunt absentes. Ergo necesse est
quod sint intranee sibi, praesentes per formam aliquam specularem seu idolum in quo²⁸
conspiciantur.

Praeterea, omnis actio habet ad aliquid terminari, alioquin erit infinita et interminata. Sed
/Vb 299ra/ intellectio est quaedam actio immanens et realis, habet igitur intra se terminum
75 realem. Constat autem quod obiectum non est realiter²⁹ in intellectu. Ergo erit ibi per suum
idolum vel formam specularem, in qua relucebit.

¹⁴ emanet] emanat Br

¹⁵ vel om. Pa

¹⁶ actu om. Br

¹⁷ dicit om. Vn

¹⁸ atque] actu Br Vn

¹⁹ autem om. Br; Manifestum est autem] consequens est Vn

²⁰ sola om. Br

²¹ videtur quod om. Pa

²² extra om. Br; transiens extra] manens intra Pa Vb Vn

²³ intra del. Br

²⁴ ad obiectum intra . . . transiens om. Vn

²⁵ intellectio] intelligere Bo

²⁶ terminari] determinari Pa

²⁷ potentia intelligit res quae per] potentia quae intelligit res per Pa

²⁸ quo] qua Br

²⁹ realiter] realem Bo Pa

Quod actus intellectus sit verbum, ita quod perfectus actus sit verbum perfectum³⁰, et imperfectus imperfectum. Ulterius videtur quod verbum non sit aliud quam actus sive³¹
 80 intellectio actualis, ita quod omnis actus intellectus sit verbum. Illud enim maxime habet
 rationem verbi, quo, posito quod sit verbum, maxime salvat omnia verba Augustini. Sed verba
 sua maxime salvantur, si ponatur quod verbum est intellectio actualis sive actus intelligendi. Ait
 enim Augustinus, XV *De trinitate*, cap. 16, quod cogitatio nostra perveniens ad id quod scimus
 ac deinde formata verbum nostrum est; et cap. 12 dicit quod visio cogitationis, quae exoritur³²
 85 de visione scientiae, est verbum nostrum, quod nullius linguae est /Pa 181vb/ et simillimum rei
 notae; et in sermone de nativitate beati Iohannis Baptistae dicit quod vox /Br 282rb/ est signum
 verbi, /X 618b/ verbum vero ipsa cogitatio; et in libro *De*³³ *cognitione verae vitae* dicit quod
 nihil aliud est Filius, vel Verbum Dei, quam cogitatio, vel ars, vel sapientia eius; et IX *De*
*trinitate*³⁴, cap. 8, dicit quod mens meminit sui, intelligit se³⁵, et diligit se, et subdit quod si hoc
 90 cernimus, cernimus trinitatem. Et fere ubique videtur dicere quod notitia actualis sit verbum.
 Ergo hoc videtur tenendum.

Praeterea, Anselmus dicit, *Monologion* 33, quod mens rationalis, cum se cogitando intelligit,
 habet secum imaginem suam ex se natam, id est cogitationem sui, quae³⁶ verbum eius est; et
 cap. 48 dicit quod verbum rei est ipsa cogitatio ad eius similitudinem ex memoria formata.
 95 Damascenus etiam, lib. I, cap. 18, dicit quod verbum est naturalis intellectus motus, secundum
 quem movetur et intelligit et cogitat, vel ut lux eius, ens, et splendor; verbum rursus est quod
 non verbo profertur, sed in corde enunciat. Sed hoc non possunt salvari, nisi ponatur quod
 verbum est³⁷ actus intelligendi. Igitur id quod prius.

Praeterea, illi competit nomen verbi, cui maxime conveniunt condiciones quas Augustinus
 100 enumerat de verbo. Reperimus autem dictum de verbo quod est aliquid existens in mente nostra,
 non quidem sine actuali cogitatione; et quod nascitur de memoria sive de obiecto in scientia
 quae manet in memoria relucente; et quod est formata cogitatio ab ea re quam scimus. Sed
 manifestum est quod nihil nascitur de memoria, nec est in mente nostra formata cogitatio, et sic
 de aliis condicionibus, nisi actus intelligendi. Igitur illud est verbum.

105

Quod non omnis intellectio verbum sit, sed illa perfecta quae habetur in fine inquisitionis.

Ulterius videtur quod non omnis intellectio sit verbum, quia non nisi illa quae perfecta est et
 habita³⁸ in fine inquisitionis³⁹, dicit enim Augustinus, XV *De trinitate*, cap. 15, “possibilitatem
 cogitationis non posse veraciter dici verbum, quod enim⁴⁰ non dum habet formam, nec est
 110 simile⁴¹ scientiae de⁴² qua nascitur, non iam vocandum est verbum, sed quia potest esse verbum,
 quid enim est hoc formabile⁴³ nondumque /Vb 299rb/ formatum, quod hac atque illac volubili
 quadam motione, iactamus”; et subdit⁴⁴ quod “tunc est verum verbum, quando illud quod nos⁴⁵
 diximus volubili motione iactari ad id quod scimus pervenit, atque inde formatur.” Haec
 Augustinus. Sed manifestum est quod talis intellectio non habetur nisi in fine inquisitionis. Ergo
 115 illa habet proprie rationem verbi.

³⁰ verbum perfectum] verbi imperfectum (?) Vb

³¹ sive] vel Bo

³² exoritur] oritur Pa

³³ De om. Br

³⁴ De trinitate] ibidem Br

³⁵ se om. Bo

³⁶ quae] scilicet Bo

³⁷ ponatur quod verbum est] verbum ponatur Bo

³⁸ et habita] quae habita est Bo

³⁹ in fine inquisitionis om. Pa

⁴⁰ enim] est Vn

⁴¹ simile] ille add. (?) Bo

⁴² de] vere Vn

⁴³ formabile] formale Pa Bo

⁴⁴ subdit] tunc Pa

⁴⁵ nos om. Bo

Praeterea, de ratione verbi est quod sit notitia declarativa alterius notitiae praecedentis, et quod gignatur a memoria, et quod sit scientia de scientia et visio de visione, et⁴⁶ quod sit veritatis⁴⁷ comprehensiva. Sed ista non competunt⁴⁸ intellectioni cuiilibet, quia non illi simplici notitiae **/Bo 192rb/** quam imprimunt res vel phantasmata virtute intellectus agentis, talis enim
 120 notitia non habet aliam intellectualem notitiam priorem se, cuius sit declarativa, nec nascitur de **/X 619a/** scientia in memoria existente⁴⁹, nec est veritatis comprehensiva, immo multum simplex est et obscura. Per oppositum autem, notitia quae habetur per conversionem intellectus⁵⁰ super illam priorem⁵¹ notitiam, **/Vn 174va/** ex illa inquirendo et discurrendo, ac venando definitive vel divisive vel syllogistice, ista inquam notitia est comprehensiva **/Br 282va/** veritatis, et gignitur de memoria, quia de simplici notitia praecedente in memoria quasi
 125 scientia de scientia et visio de visione. Ergo illa habet proprie et perfecte rationem verbi.

Quod verbum non sit aliud quam res concepta posita in prospectu et in⁵² esse formato. Sed in oppositum videtur quod non sit aliud verbum quam ipsamet res quaecumque concepta prout
 130 ponitur in esse apparenti, conspicuo, et formato, et in prospectu obiective. Ait enim Augustinus, *De cognitione verae vitae*, responsione 19, quod “cum mens se ipsam cogitat, quasi aliam sibi similem generat, et sic summus Deus, cum se ipsum talem qualis est cogitavit, procul dubio similem sibi per omnia imaginem generavit, et ita rectissime Filius genitus nominatur”; et 22 dicit⁵³ quod “cum nos rem aliquam cogitamus, rei imaginem in cogitatione nostra formamus”;
 135 et 23 subdit quod “cum artifex domum facere cogitat, iam domus in ipsa arte vivit, quam postmodum manus aedificat.” Sed manifestum est quod haec dici non possunt nisi de ipsamet⁵⁴ re in intellectu obiective lucente. Ergo illa est vere⁵⁵ verbum.

Praeterea, Augustinus dicit Super Iohannem, homelia 18, quod, cum litteras scribimus, eas primo facit cor nostrum, deinde manus nostra eadem quidem facit, sed non similiter, nam cor
 140 intelligibiliter et manus visibiliter; ecce quomodo fiunt eadem dissimiliter. Dicit etiam, XIV *De trinitate*, cap. 6, quod mens in conspectu⁵⁶ suo se ponit, quando se cogitat, et quod se ipsam geminat, ut sit in se conspiciens, et ante se⁵⁷ conspicua, et illud vocat⁵⁸ verbum; et lib. XV, cap. 12, dicit⁵⁹ quod verbum lucet in cogitatione; et cap. 14 dicit quod verbum nostrum, quod non habet sonum nec cogitationem soni, sed eius rei quam intuendo intus dicimus simile est in
 145 aenigmate illi Verbo Dei. Sed manifestum est quod ista vera non essent nisi res ut conspicua et formata **/Vb 299va/** ac posita intentionaliter in prospectu verbum esset. Igitur id quod prius.

Responsio ad quaestionem. Ad quaestionem istam respondendo hoc ordine procedetur. Primo namque discurretur per opiniones doctorum. Secundo vero ponetur veritas quaesiti, iuxta hoc⁶⁰
 150 quod plurumque superius dictum fuit, et movebuntur dubia circa eam. Tertio quoque videbitur⁶¹ de quatuor quae assueta sunt dubitari, scilicet de Imagine, Verbo, et dicere, an dicantur⁶² essentialiter vel personaliter in divinis⁶³, et de Verbo, an respectum ad creaturas importet⁶⁴. **/X 619b/**

⁴⁶ et *iter.* Br

⁴⁷ veritatis] veritas Br

⁴⁸ competunt] conveniunt Br

⁴⁹ existente *om.* Bo

⁵⁰ intellectus] intellectu Br

⁵¹ priorem *om.* Bo

⁵² prospectu et in *om.* Bo

⁵³ dicit *om.* Br

⁵⁴ ipsamet] ipsa Vn

⁵⁵ est vere] non est Br

⁵⁶ conspectu] conceptu Bo Pa Vn

⁵⁷ se] etiam *add.* Pa

⁵⁸ vocat] vocatur Br

⁵⁹ dicit *om.* Pa

⁶⁰ hoc] *om.* Bo

⁶¹ videbitur] circa Vn

⁶² dicantur] dicuntur Br

⁶³ in divinis *om.* Vn

155

Articulus Primus

Opinio Durandi et quorundam aliorum. Circa primum ergo considerandum quod aliqui dicere voluerunt quod ratio Verbi nullo modo congruit proprie personae Filii in divinis, sed tantummodo appropriate, pro eo quod non procedit per modum intellectus, unde nec ut intellectio actualis emanat, nec secundum alium modum pertinentem ad intellectum, sed per rationem nudae essentiae procedit tam Verbum quam Spiritus⁶⁵, sic quod nihil minus esset utriusque productio in divinis, /Pa 182ra/ si⁶⁶ per impossibile tolleretur⁶⁷ ratio intellectus et voluntatis. Verbum igitur apud istos⁶⁸ non est aliud quam essentia cum proprietate filiationis, appropriatur autem sibi nomen Verbi, pro eo quod emanat ab uno principio /Br 282vb/ tantum; nomen vero Amoris appropriatur Spiritui Sancto, quia procedit a duobus.

165 Sed haec opinio ostensa fuit impossibilis et absurda, d. 9, q. 1, in secunda propositione primi articuli. Cuius impossibilitas potest etiam apparere ex hoc quod Augustinus et omnes sancti venantur rationem Verbi in divinis per similitudinem alicuius reperti in mente nostra ad notitiam pertinentis. Unde XV *De trinitate*, cap. 14, dicit quod verbum nostrum utrumque simile est Verbo Dei; et cap. 10 dicit quod qui potest intelligere verbum nostrum, non solum antequam sonet, verum etiam antequam sonorum imagines cogitatione voluantur, intelligere potest, et iam videre per hoc speculum aliquam Verbi illius similitudinem de quo dictum est: “in principio erat Verbum”; et in fine totius libri dicit quod “nemo vult nescire non esse quandam nativitatis et⁶⁹ processionis imaginem in mente nostra.” Similiter etiam commendatur Iohannes quod proprie expressit personam Filii vocando ipsum Verbum. Sed haec omnia 175 tolluntur, si Filius in divinis non emanet sicut intellectio actualis vel sicut obiectum positum in esse prospecto, vel secundum aliquem modum pertinentem ad intellectum. Ergo illud poni non potest.

Praeterea, aequae proprie Filius⁷⁰ dicitur Verbum et Imago, sicuti Filius immo eadem proprietate dicitur Verbum et Filius, sicut patet per Magistrum in littera, cui consonat 180 Augustinus, V⁷¹ /Bo 192va/ *De trinitate*, cap. 4, cum dicit quod eo Filius quo Verbum, et eo Verbum quo Filius. Sed propriissime dicitur⁷² Filius. Dicitur ergo proprie Verbum. Non enim est quilibet⁷³ Filius, sed Filius mentalis natus de scientia Patris⁷⁴, secundum Augustinum, XV *De trinitate*, in pluribus locis.

Praeterea, perfectum et imperfectum ad invicem assimilantur /Vb 299vb/ et conformantur. 185 Sed verbum nostrum et Verbum divinum habent⁷⁵ se sicut perfectum et deminutum, ut Augustinus dicit, XV *De trinitate*, cap. 15. Ergo similitudo est inter⁷⁶ verbum nostrum et divinum. Quare illud emanabit secundum aliquem modum pertinentem ad intellectum, sicut et verbum nostrum.

Praeterea, labor Augustini erit irrationalis qui libro *De trinitate* nititur investigare imaginem, 190 primo quidem in sensu exteriori, deinde vero in sensu interiori et in imaginatione, deinde /X 620a/ autem⁷⁷ /Vn 174vb/ in intellectu circa creata et temporalia per habitum scientiae negotiante, deinde vero in eodem aeterna per sapientiam contemplante, et maxime dum anima intelligit et amat se ipsam; labor inquam eius erit inutilis, nisi in potentiis cognitivis⁷⁸ inveniatur

⁶⁴ importet] importat Br

⁶⁵ Spiritus] Sanctus *add.* Vn

⁶⁶ si] sed Vn

⁶⁷ tolleretur] tolletur Bo

⁶⁸ istos] nos Pa

⁶⁹ nativitatis et *om.* Bo

⁷⁰ Filius *om.* Pa

⁷¹ V] VI Br

⁷² dicitur] dicit Bo

⁷³ quilibet] millibus Br

⁷⁴ scientia Patris] substantiam paternam Br

⁷⁵ habent] habet Br

⁷⁶ inter *iter.* Bo

⁷⁷ deinde autem *iter.* Vn

⁷⁸ cognitivis] cognitivis Pa Vn

similitudo, et modus aliquis illius Verbi divini, et maxime in intellectu aeterna contemplante.

195 Manifestum est autem quod iste est processus ipsius in toto libro *De trinitate*, sicut ipse recolligit lib. 14, cap. 7 et 8. Ergo nihil est dictu quin⁷⁹ Verbum divinum aliquo modo pertineat ad modum intellectivae⁸⁰ emanationis.

Praeterea, si ideo Filius dicitur Verbum quia emanat ab uno solo principio, et Spiritus quia emanat a duobus, pari ratione poterit dici ‘radius’, et aequae proprie sicut ‘Verbum’, et Spiritus
200 aequae proprie ‘calor’, quia radius emanat a sole⁸¹ tamquam ab uno principio, calor vero oritur a duobus, quia a radio et a⁸² sole⁸³. Constat autem secundum sanctos quod non dicitur proprie **/Br 283ra/** ‘Radius’, sed metaphorice; ‘Verbum’ autem dicitur proprie. Et iterum non est verum quod intellectio sit⁸⁴ ab uno solo principio, ut per hanc similitudinem Filius Dei dicatur Verbum, cum sit et a phantasmate et ab intellectu agente. Et adhuc Augustinus, cum multas
205 similitudines et dissimilitudines conetur assignare inter verbum nostrum et Verbum Dei, non reperitur super illas similitudines se fundasse, quia verbum nascitur ab uno principio et⁸⁵ amor a duobus, sed quammaxime quia nascitur de Patris scientia et⁸⁶ memoria tamquam simillimum sibi, sicut nascitur verbum nostrum. Et hoc patet XV *De trinitate* in⁸⁷ capitulis multis, et idem etiam⁸⁸ apparet de Anselmo, *Monologion* 48 et 33 et in pluribus aliis, quoniam ipse per omnia
210 sequitur Augustinum. Ergo nihil est dictu quod propter huiusmodi similitudinem dicatur Filius esse Verbum, et multa alia possent induci sicut supra, d. 14, visum est contra illos qui generationem et spirationem dicunt distingui metaphorice per hoc quod generatio sit ab uno, et spiratio a duobus.

215 **Opinio Petri de Alvernia.** Propterea dixerunt alii quod quiditas rei – non prout est in natura, sed prout virtute intellectus agentis facta in actu intelligibilis⁸⁹ movet possibilem intellectum – dicitur verbum; unde quiditas rei, universale, veritas, et verbum secundum istos idem sunt. Quod enim verbum quiditas sit apparet quoniam quiditas specifica secundum quod per intellectum agentem abstrahitur et fit in actu, formari dicitur de quiditate secundum quod existit
220 **/Vb 300ra/** in⁹⁰ individuis intelligibilis in potentia⁹¹, et per consequens illam habet declarare; talis autem universalis est iuxta illud Commentatoris, intellectus facit universalitatem in rebus; talis etiam ‘veritas’⁹² dici potest, nam per eam adaequatur intellectus rebus particularibus quae sunt extra. Haec autem opinio fulciri potest duabus rationibus superius arguendo primo loco inductis.

225 Quibus non obstantibus deficit in duobus. Primo quidem, quia non omne verbum est quiditas, potest enim verbum⁹³ formari non solum de universalibus, immo etiam de particularibus; **/X 620b/** nec⁹⁴ solum de quiditate, immo de eo cuius est, quia phantasia Carthaginis dicitur verbum eius secundum Augustinum, VIII *De trinitate*, cap. 6; et beati in patria de Deo formabunt verbum, ut Augustinus innuit, XV *De trinitate*, cap. 16, ubi dicit⁹⁵
230 quod tunc verbum nostrum non erit falsum, quia nec mentiemur nec falleremur; similiter de homine⁹⁶ particulari formatur verbum secundum Anselmum, *Monologion* 33, ubi dicit quod

⁷⁹ quin] quoniam Br

⁸⁰ intellectivae] intellectae Br

⁸¹ sole] solo Pa

⁸² a om. Bo

⁸³ sole] solo Vn

⁸⁴ sit] solum *add.* Bo

⁸⁵ principio et] solo Bo

⁸⁶ et] a Vn

⁸⁷ in om. Br

⁸⁸ etiam om. Bo

⁸⁹ intelligibilis om. Pa

⁹⁰ in om. Vn

⁹¹ in potentia om. Vn

⁹² etiam veritas] autem Pa

⁹³ verbum om. Bo

⁹⁴ nec] non Bo

⁹⁵ ubi dicit om. Pa

⁹⁶ homine] omni Bo

ubi⁹⁷ cogito hominem absentem mihi notum, imago eius in cogitatione verbum est eiusdem⁹⁸ hominis, quem cogitando dico⁹⁹; et universaliter dicit Augustinus quod loquimur et dicimus omne quod cogitamus. Et per consequens de omni quod intelligitur, formatur¹⁰⁰ verbum. Sed
235 constat quod non¹⁰¹ omne tale est quidditas seu universale. Ergo non omne verbum est quidditas.

Secundo vero¹⁰² deficit in hoc quod rationem quidditatis et verbi dicit esse /Pa 182rb/ eandem. Constat enim quod verbum est ens per accidens, et procedit a mente, et manet in ea; hoc autem non competit quidditati, cum praedicetur vere de singularibus. Igitur ipsa non est verbum. /Br 283rb/

240 Est tamen sciendum quod si huiusmodi positores intellexissent per ‘quidditatem’ rem particularem habentem esse conspicuum et formatum, ac prospectum in intellectu, quod quidem non esset nisi ipsamet res posita in quodam esse intentionalis¹⁰³, vera fuisset eorum opinio. Sed dicendo quod tale quid non est nisi sola quidditas et solum universale et motivum intellectus deviauerunt a vero.

245

Opinio Thomae, Hervei, Bernardi. /Bo 192vb/ Et ideo dixerunt alii quod verbum est mentis conceptus, qui provenit in intellectu et formatur de re quae intelligitur, qui etiam potest specularis forma seu idolum nominari, secundum quosdam eorum subjective existens in phantasmate, secundum alios in intellectu in quo mens obiectum quasi speculariter
250 contempletur. Et potest fulciri ista opinio quatuor rationibus superius arguendo secundo loco inductis. Quibus non obstantibus, impossibilis est et absurda propter rationes septem superius contra eam¹⁰⁴ inductas, d. 9, q. 1, art. 1, propositione tertia, ubi ista imaginatio impugnatur.

Opinio Scoti. Quapropter dixerunt alii quod verbum non est aliud quam intellectio passive
255 producta. Intellectio enim apud eos est operatio de genere qualitatis, sicut lucere vel calere; dictio vero sive locutio est productio intellectionis /Vn 175ra/ istius¹⁰⁵ a fecunda memoria, quae non est aliud quam¹⁰⁶ intellectus ut activus et dictivus¹⁰⁷, habens secum praesens obiectum intelligibile per speciem vel per se ipsum; verbum vero est ipsa intellectio ut producta a memoria sive dicta, et sic est ens per accidens congregatum ex intellectione et passiva
260 locutione. Haec autem positio¹⁰⁸ fulciri potest rationibus tribus /Vb 300rb/ superius arguendo tertio loco inductis.

Quibus non obstantibus, impossibile¹⁰⁹ est maxime /X 621a/ in divinis, propter¹¹⁰ quatuor rationes contra eam inductas d. 9, q. 1, art. 2 et propositione prima; et propter rationes quinque d. 10 positas, in 2 art. et tertia propositione, ubi evidenter ostenditur quod Spiritus Sanctus non
265 potest emanare ut amor, et per idem potest concludi quod nec Filius ut intellectio actualis, alioquin Filius per prius esset intellectio quam Deus, et directius esset beatus quam Pater, et quod eo esset beatus quo Verbum, et quod duplici ratione esset beatus¹¹¹ et intelligens, et quod aliqua¹¹² perfectio simpliciter duplicaretur in divinis (esset enim ibi intellectio producta et intellectio improducta), et multa alia quae deducuntur ibidem.

⁹⁷ dicit quod ubi *om.* Pa

⁹⁸ eiusdem] eius Pa

⁹⁹ dico *om.* Vn

¹⁰⁰ formatur] formaliter Pa

¹⁰¹ non *om.* Pa

¹⁰² vero *om.* Pa

¹⁰³ intentionalis] intentionale Br

¹⁰⁴ eam] eas Bo

¹⁰⁵ istius *om.* Br

¹⁰⁶ quam] quod Br

¹⁰⁷ activus et dictivus] accipimus et dicimus Br

¹⁰⁸ positio] opinio Vn

¹⁰⁹ impossibile] impossibilis Br

¹¹⁰ propter] per Bo

¹¹¹ beatus] Deus Bo

¹¹² aliqua] alia Pa

270 Sed forte dicitur quod licet¹¹³ in nobis verbum sit intellectio actualis producta, non tamen in
 divinis Verbum emanat ut intellectio actualis¹¹⁴, et quod isti non ita intellexerunt. Hoc tamen
 dici non potest, tum quia ipsi dixerunt expresse¹¹⁵ quod Verbum in divinis gignitur de¹¹⁶
 memoria Patris¹¹⁷ ut notitia subsistens, et Spiritus Sanctus sicut amor subsistens; tum quia
 verbum nostrum est simile Verbo divino, et imitatur ipsum sicut imago illud¹¹⁸ cuius imago est;
 275 tum quia aequivoce diceretur ‘verbum’ et secundum aliam rationem omnino, nec essent similia,
 contra intentionem Augustini, nec procederetur a verbo nostro ad probandum **/Br 283va/**
 Verbum divinum via efficaci et congrua; tum quia si non emanat ut intellectio, oportebit quod
 producatur ut obiectum, vel ut species quae sit ratio cognoscendi, vel ut¹¹⁹ aliquid aliud ad
 intellectum pertinens, quod isti non posuerunt.

280 Amplius autem dicitur forsitan, concesso quod Filius emanet¹²⁰ ut intellectio actualis, quod
 non erit intelligens aut¹²¹ beatus eo quo Verbum vel ex proprietate personali, nec multiplicabitur
 in eo perfectio simpliciter, nec erit directius beatus quam Pater, vel per prius intellectio quam
 Deus, et cetera inconvenientia dicta. Est enim considerandum quod formale in verbo est passiva
 locutio, materiale vero est intellectio, cum sit quoddam per accidens congregatum; et secundum
 285 hoc verbum ex suo formali non est intellectio, et ob hoc Filius in divinis non est intelligens eo
 quo Verbum, nec per consequens ex sua proprietate personali beatus, et ita praedicta¹²²
 inconvenientia non sequuntur.

Quod si sic diceretur, non valet, nec evaduntur¹²³ rationes praedictae. Quaerendum est enim
 ab istis, utrum verbum utrumque exigit, productionem passivam videlicet et intellectionem,
 290 ut¹²⁴ non productio cuiuscumque sit verbum, sed intellectionis productio. Et dicat verbum ex
 sua ratione¹²⁵ non solum productionem, sed utrumque, scilicet¹²⁶ intellectionem productam
 (sicut ‘simus’¹²⁷ non dicit solam cavitatem aut¹²⁸ solum concavum, sed nasum cavum), vel de
 ratione verbi sit tantummodo¹²⁹ productio passiva. Non potest autem dari secundum, quia tunc
 omne productum esset verbum, si enim formalis ratio verbi sit solum produci, cuicumque
 295 competet produci illud erit verbum; et sic Spiritus Sanctus, qui vere productus est, erit verbum,
 et in creaturis calor¹³⁰ productus erit verbum, et in intellectu species ab intellectu agente et
 phantasmate producta aequae verbum erit sicut¹³¹ intellectio producta a memoria, **/X 621b/** cuius
 oppositum ipsi dicunt. Si vero **/Vb 300va/** primum ponatur, habetur propositum: quia de ratione
 verbi est quod sit intellectio producta, et sic Filius in divinis ea ratione qua Verbum est infinita
 300 intellectio et beatitudo formalis, et sequuntur omnia quae superius sunt inducta¹³².

Rursum forte dicitur¹³³ quod non quodcumque produci¹³⁴ verbum est, sed produci a tali
 agente, videlicet a fecunda memoria, cuius actus est dicere. Et idcirco Filius dicitur Verbum non

¹¹³ quod licet] quodlibet Bo

¹¹⁴ non tamen . . . actualis *om.* Vn

¹¹⁵ expresse *om.* Bo

¹¹⁶ de] a Bo

¹¹⁷ Patris] presens Vn

¹¹⁸ illud] et Bo

¹¹⁹ ut] ad *add.* Pa

¹²⁰ emanet] emanat Bo

¹²¹ aut] ac Bo

¹²² praedicta *om.* Pa

¹²³ evaduntur] evadunt Pa

¹²⁴ ut] nec Vn

¹²⁵ ratione] productione Bo;] ? Pa

¹²⁶ scilicet] si Pa

¹²⁷ simus] asinus Vn

¹²⁸ cavitatem aut] concavitatem ac Bo

¹²⁹ tantummodo *a.c. in modo* Br

¹³⁰ sic Spiritus . . . calor *om.* Pa

¹³¹ sicut] sic Pa

¹³² inducta *om.* Vb

¹³³ dicitur *om.* Pa

¹³⁴ produci] producti Pa

quia productus ut¹³⁵ intellectio, sed quia productus passiva quadam productione ab omni alia
 305 differente, quae appellatur ‘dici’ et quae correspondet productioni activae memoriae, cuius
 actus ‘dicere’ appellatur. Sed nec evasio ista procedit – quin potius propositum confirmat. Actus
 enim memoriae, secundum sic ponentes, non est quodcumque producibile producere, sed
 tantum notitiam adaequatam. Unde actio memoriae ex hoc habet quod appelletur ‘dicere’, quia
 exprimit intellectionem in actu, quae memoriae¹³⁶ coaequatur, ex **/Pa 182va/** quo patet quod si
 tollitur intellectio, iam non dicitur productum a memoria, nec actio talis producentis poterit
 310 ‘activa dictio’ appellari.

Et confirmatur, quia actio et passio secundum suum formale vel non distinguuntur ex formis
 productis (ita quod productio **/Br 283vb/** eiusdem rationis est¹³⁷, sive producat calor sive lux
 sive albedo, sicut concavitas in ligno et¹³⁸ in aere eiusdem rationis est), et secundum hoc
 productio memoriae, sublato quod intellectio non producat per eam, **/Bo 193ra/** non habebit
 315 unde ‘dictio’ appelletur; vel ex formis productiones¹³⁹ contrahuntur et¹⁴⁰ distinguuntur (sicut
 cavitas habet¹⁴¹ a naso, ut ‘simitas’ dicatur), et sic etiam propositum habetur quod passiva
 productio intellectionis ex hoc dicitur ‘verbatio’ sive ‘locutio’ quod est productio intellectionis.
 Et ita patet quod rationes praedictae¹⁴² nullatenus evaduntur.

Opinio Henrici. /Vn 175rb/ Quocirca dixerunt alii quod in intellectu nostro est duplex notitia.
 Prima quidem confusa et simplex, quam recipit¹⁴³ ab objecto respectu cuius se habet
 tantummodo passive¹⁴⁴. Secunda¹⁴⁵ vero est clara et efficax quam habet ex conversione super
 primam notitiam, et in hac habet se intellectus active in quantum ex primis notitiis a rebus
 impressis¹⁴⁶, quae simplices sunt et confusae, quasi negotiando intellectus per discursum
 325 syllogisticum, et definiendo ac¹⁴⁷ dividendo, et terminos explicando, pervenit¹⁴⁸ ad claram
 notitiam rei illius quam prius noverat quasi debiliter et obscure. Haec ergo¹⁴⁹ secunda notitia
 ‘verbum’ dicitur, et quasi dici et exprimi per intellectum, unde est declarativa prioris notitiae. Et
 sic emanat Filius in divinis ut notitia declarativa¹⁵⁰ illius quae latet per modum notitiae simplicis
 in memoria paterna. Haec autem opinio fulciri potest rationibus duabus superius arguendo
 330 quarto loco inductis.

Quibus non obstantibus impossibilis est in multis. Primo quidem quod Verbum in divinis
 dicit emanare ut actualement notitiam qualemcumque, quia probatum est¹⁵¹ contra opinionem
 praecedentem immediate quod nullo modo emanat **/X 622a/** Filius ut intellectio¹⁵², quin
 sequantur impossibilia multa.

335 Secundo vero, quod ait notitiam paternam quasi simplicem et obscuram esse respectu
 declarativae notitiae quam ponit Verbum, secundum hoc enim perfectius intelligeret Filius
 quam Pater.

Tertio quoque in eo quod dicit **/Vb 300vb/** verbum gigni per conversionem intellectus
 negotiantis atque venantis, haec enim non habent locum in Deo, sed nec etiam in nobis, quia

¹³⁵ ut *iter*. Bo

¹³⁶ ex hoc habet . . . memoriae *om.* Pa

¹³⁷ est] et Vn

¹³⁸ et *om.* Br

¹³⁹ productiones *om.* Br

¹⁴⁰ contrahuntur et *om.* Bo

¹⁴¹ cavitas habet *om.* Vn

¹⁴² praedictae] productae Bo

¹⁴³ recipit] recipitur Pa

¹⁴⁴ passive] passiva Bo

¹⁴⁵ Secunda] Secundo Br

¹⁴⁶ impressis] expressis Bo

¹⁴⁷ ac] et Pa

¹⁴⁸ pervenit] devenit Bo

¹⁴⁹ ergo] autem Pa

¹⁵⁰ prioris notitiae . . . declarativa *om.* Bo

¹⁵¹ est *om.* Pa

¹⁵² ut intellectio *om.* Bo

340 talis conversio actus reflexus est, et per consequens non habet gignere verbum magis quam aliae
intellectiones directae quae sunt perfectiores.

Quarto vero, quia dicit notitiam claram et distinctam tantummodo dici verbum, certum est
enim quod in omni notitia gignitur verbum, vel perfectum vel imperfectum¹⁵³: in obscura¹⁵⁴
quidem verbum obscurum, et in confusa confusum¹⁵⁵, in clara vero et distincta, distinctum et
345 clarum, sicut Augustinus dicit V *De trinitate*, cap. 15¹⁵⁶: “concedamus inquit¹⁵⁷ (ne de¹⁵⁸
controversia vocabuli laborare videamur¹⁵⁹) vocandum esse¹⁶⁰ verbum etiam prius quam
formatum sit, quia iam, ut ita dicam formabile¹⁶¹ est.” Unde quod concipitur realiter, dicitur
foetus, aliquando tamen non perficitur, sicut patet in abortivis; et eodem modo de verbo et
conceptu mentali: sunt enim aliqui conceptus imperfecti et quasi abortivi, omnes¹⁶² tamen
350 possunt dici conceptus et verbum.

Et si dicatur quod Augustinus, IX *De trinitate*, cap. 10, dicit quod non omnia quae quodam
modo mentem tangunt, verba dicuntur, dicendum quod ipse subdit non omnia dici verbum
perfectum, quod nihil aliud est quam cum¹⁶³ amore notitia. Unde ea quae /Br 284ra/ displicent
non proprie dicuntur dici, sicut probat per dictum Apostoli, qui ait quod nemo dicit dominus
355 Iesus nisi in Spiritu Sancto; apparet enim quod secundum aliam verbi rationem loquuntur tales
qui dicunt “dominum Iesum in Spiritu Sancto” quam illi de quibus dominus ipse ait: “Non
omnis qui dicit mihi, ‘domine, domine’, intrabit in¹⁶⁴ regnum caelorum.” Sic ergo modus iste
stare non potest.

Et in hoc primus articulus terminetur.

360

Articulus Secundus

**Quid dicendum secundum veritatem, et primo quod in actu intellectus emanat ipsa res¹⁶⁵
cognita, et¹⁶⁶ ponitur in quodam esse obiectivo.** Circa secundum vero considerandum est¹⁶⁷
quod huius quaesiti veritas ex propositione triplici poterit apparere.

365 Prima quidem quod in omni intellectione emanat et procedit, non aliquid aliud, sed ipsamet
res cognita in quodam esse obiectivo, secundum quod habet terminare intuitum intellectus. Hoc
autem efficaciter declaratum est superius multis viis, nam octo experientiis, et rationibus multis
sumptis a priori et a¹⁶⁸ posteriori, d. 3, in quaestione de imagine, art. primo et tertio; et
declaratum est etiam auctoritatibus multis Augustini, Anselmi¹⁶⁹, Philosophi, et Commentatoris,
370 d. 9, q. prima, prima propositione affirmativa in art. primo. Cui videntur nihilominus plurima¹⁷⁰
obviare, ait enim Philosophus, /X 622b/ IX *Metaphysicae*, et Commentator, ibidem, com. 16,
quod ita est actio vel operatio intelligere et videre, sicut et¹⁷¹ vivere. Sed manifestum est quod
per vivere nihil producit, nec reale nec intentionale. Ergo nec per videre aut intelligere
aliquid¹⁷² producit¹⁷³. Et confirmatur, quia nec¹⁷⁴ per lucere aut albere aliquid producit; tale
375 autem est intelligere et videre.

¹⁵³ vel imperfectum *om.* Vn

¹⁵⁴ obscura] obscuro Br

¹⁵⁵ confusum *om.* Pa

¹⁵⁶ 15] 16 Br

¹⁵⁷ inquit] igitur Vb

¹⁵⁸ de] dum Br

¹⁵⁹ videamur] videamus Bo Br Pa Vb Vn; cf. XV *De trin.* 15, 25 (CCSL 50a, p. 499.70-74)

¹⁶⁰ esse] est Bo

¹⁶¹ formabile] formale Pa

¹⁶² omnes] ac Vb

¹⁶³ cum *om.* Pa

¹⁶⁴ in *om.* Br Vn

¹⁶⁵ res *om.* Pa

¹⁶⁶ et *om.* Vn

¹⁶⁷ est *om.* Bo Pa

¹⁶⁸ a *om.* Pa

¹⁶⁹ Anselmi *om.* Bo

¹⁷⁰ plurima] plura Bo Br

¹⁷¹ et] est Bo Br Pa Vn

¹⁷² aliquid *om.* Br

Praeterea, per actionem immanentem, cuius finis est agere et non actum, non producitur aliquid, nec reale nec intentionale. Dicit enim Commentator, ubi supra, quod omnia quae non habent actum, sed finis eorum est actio, actiones eorum existunt in eis, ut¹⁷⁵ videre in visu, et vita in anima. Et haec est intentio Philosophi, I *Ethicorum* et IX *Metaphysicae*; est etiam
 380 intentio Augustini, II *De doctrina christiana*; et Commentatoris, II **/Vb 301ra/ Caeli et mundi**,
 com. 17¹⁷⁶, ubi¹⁷⁷ dicit **/Bo 193rb/** quod fines aliquando sunt actiones tantum, et¹⁷⁸ aliquando
 actiones in passivis. Unde colligitur quod actiones immanentes quae non transeunt, sed sunt
 fines, nullo modo sunt productivae alicuius realis aut intentionalis, aliter enim haberent acta et
 producta quae essent vere fines, et tunc actiones non essent fines¹⁷⁹. Sed manifestum est ex I et
 385 X *Ethicorum* quod intelligere est actio immanens, et habet rationem ultimi finis aliqua
 intellectio, et nullo modo transit, multo minus etiam quam videre. Ergo impossibile est quod ex
 ea¹⁸⁰ proveniat productum **/Pa 182vb/** aliquod reale vel intentionale.

Praeterea, ex operatione illa quae vere et realiter est passio, quamvis secundum vocem significetur¹⁸¹ ut actio, non potest productum aliquod emanare, alioquin non esset tantum actio
 390 secundum vocem, sed¹⁸² produceretur aliquid inde¹⁸³. Sed intelligere et sentire, **/Vn 175va/**
 videre et similia sunt passiones realiter, et solum secundum vocabulum actiones, sicut
 Commentator dicit¹⁸⁴, II *De anima*, com. 141; ait enim quod videre¹⁸⁵ est passio visus, licet sit
 in figura nominis agentis. Ergo impossibile est quod aliquid¹⁸⁶ reale vel intentionale emanet per
 intelligere¹⁸⁷ vel sentire. **/Br 284rb/**

395 Praeterea, illud quod non capit nisi solum denominari ab aliquo, non dicitur produci ab illo,
 alioquin Caesar, qui denominatur a¹⁸⁸ pictura, produceretur ab ea. Sed res cognita non capit ab
 intelligere aut videre nisi quod solum denominatur intellecta vel visa. Igitur non dicitur emanare
 aliquid per intellectionem aut visionem.

Praeterea, non minus unitur intellectio suo obiecto quam visio ocularis. Sed re existente
 400 praesente, visio immediate terminatur ad rem, nec experimur inter visionem et rem visam
 existentem exterius aliquid tamquam medium emanare. Ergo saltem¹⁸⁹ sic erit respectu eorum
 quae praesentia sunt intellectui. Unde species in phantasmate tenebit vicem absentis obiecti, et
 habitus et actus qui sunt in intellectu, et similiter Deus in patria immediate intelligeretur¹⁹⁰
 absque hoc quod aliquid per modum medii producat¹⁹¹.

405 Praeterea, aut res posita in tali esse est¹⁹² extra nichil aut est penitus nihil. Sed non potest
 dari primum, quia tunc intelligere et sentire essent operationes reale aliquid producentes, et
 rediret opinio superius reprobata de forma speculati et idolo. Nec potest poni secundum quod
 remaneat infra nihil, quia quod nihil est produci non **/X 623a/** potest – immo nihil producere et
 non producere aequipollent. Ergo dici non potest quod per intelligere aliquid producat. Et si

¹⁷³ produceretur] producitur (?) Bo

¹⁷⁴ nec om. Pa

¹⁷⁵ ut om. Pa

¹⁷⁶ com. 17 om. Pa

¹⁷⁷ ubi] ibi Br

¹⁷⁸ et om. Bo

¹⁷⁹ fines om. Vn

¹⁸⁰ ea] aliqua Bo

¹⁸¹ significetur] significet Vn

¹⁸² sed] si Bo Vn

¹⁸³ inde] videtur Pa

¹⁸⁴ dicit] ait Br

¹⁸⁵ videre] et add. Vn

¹⁸⁶ aliquid] aliquod Br

¹⁸⁷ intelligere] intellectum Pa

¹⁸⁸ a] in Br

¹⁸⁹ saltem om. Bo

¹⁹⁰ intelligeretur] intelligitur Bo;] intelligetur Br;] intelliguntur Pa;] intelliguntur Vn

¹⁹¹ producat] producitur Bo

¹⁹² est om. Vn

410 dicatur quod erit nihil realiter, aliquid tamen intentionaliter, non valet, quia tunc dabitur duplex nihil, unum reale et aliud intentionale¹⁹³, quod omnino dici non potest.

Praeterea, si per actum intellectus procedit aliquid in esse intentionali, aut hoc fit¹⁹⁴ virtute intellectivae potentiae, aut virtute intellectionis actualis quae accidens est, aut virtute utriusque coniuncti. Sed non potest dari primum, quia potentia denudata est quantum est ex se ab omni
415 similitudine cuiuslibet rei, cum nihil sit actu eorum quae sunt ante intelligere, ut Philosophus dicit in¹⁹⁵ III *De anima*; et iterum intellectus possibilis est pura potentia passiva, et per consequens per eam nihil habet produci. Non potest etiam dari secundum, /Vb 301rb/ quia talis actus accidens est, nec est vitale quid, et per consequens nihil potest per ipsum produci¹⁹⁶ in esse cognito, praesertim quia si poneretur, sequeretur quod separato eo ab intellectu per divinam
420 potentiam, eodem¹⁹⁷ modo ponerentur obiecta in esse cognito, et sic talis actus intelligeret vere, et posset esse beatus. Non potest autem dari tertium per regulam auctoris *Sex principiorum*, dicentis quod si neutrum componentium est causa susceptionis¹⁹⁸ magis et minus, aut alicuius alterius, quod nec coniunctum causa erit illius, et iterum quia simplex productum cuiusmodi ponitur illud emanans virtute intellectus non potest esse a duplici producente. Ergo impossibile
425 est quod in actu intellectionis res ipsa obiective emanet¹⁹⁹.

Praeterea, si in actu intellectus res ponitur obiective produci, hoc erit ad hoc quod terminet²⁰⁰ aspectum et intuitum et transitum intellectus. Videtur enim intellectio terminari ad rem²⁰¹, et intuitus et aspectus aspicere rem ipsam, et transire super eam quasi super obiectum praesens, quod videntur significare verba illa quibus dicimus “intelligo rosam”, vel “aspicio” et “intueor”
430 eam. Sed manifestum est quod propter ista non exigitur ut res ipsa ponatur intentionaliter emanare, tum quia nec talis intuitus, nec transitus aut aspectus sunt aliquid verum, sed metaphoricum tantum; tum quia intellectus per intellectionem non transit /Br 284va/ ad rem, sed potius res ad intellectum, unde omnes isti transitus et intuitus intelligi debent passive ex parte intellectus et quasi terminative, active vero et inchoative ex parte rei, non enim incipit
435 intuitus ex parte intellectus, ut terminetur ad rem, sed magis ex parte rei imprimendis in²⁰² intellectum et declarantis se sibi, et hinc est quod verba illa, ‘intelligo rosam’, debent intelligi quod rosa imprimit mihi intellectionem, non quod aliquis transitus incipiat a me et terminetur ad rosam. Ergo non oportet quod rosa in aliquo²⁰³ esse ponatur in intellectu, sed sufficit quod intellectio, quae non est aliud quam quidam terminus et quaedam praesentialitas rosae, ponatur
440 in ipso.

Praeterea, Philosophus, V et VI *Metaphysicae*, non ponit aliquid esse in anima nisi compositionis quod nominat verum, nec aliud²⁰⁴ non-esse nisi falsum; unde dicit in VI quod /Bo 193va/ ens in anima in compositione et divisione consistit. Sed in simplicium /X 623b/ intelligentia non potest emanare obiectum in esse compositionis vel divisionis, nec est ibi
445 verum et falsum, ut dicitur in²⁰⁵ III *De anima*. Ergo nec erit ibi aliquid emanans in esse intentionali, quod nihil aliud est quam²⁰⁶ esse in anima.

Praeterea, si in actu intellectus emanaret aliquid obiective ad quod terminaretur²⁰⁷ intuitus, sequeretur quod verae res quae sunt extra non intelligerentur; impossibile enim est quod res extra et res ab intellectu facta sint eadem – cum illa sit quid reale, istud quid fictitium; et iterum,

¹⁹³ unum reale et aliud intentionale *om.* Br

¹⁹⁴ fit] sit Pa

¹⁹⁵ in *om.* Bo Br

¹⁹⁶ produci] producitur Pa

¹⁹⁷ eodem] eo Pa

¹⁹⁸ susceptionis] est *add.* Vn

¹⁹⁹ emanet] emanat Br

²⁰⁰ terminet] terminat Br

²⁰¹ ad rem *om.* Pa

²⁰² imprimendis in] exprimentis Pa

²⁰³ aliquo] aliqua Vn

²⁰⁴ aliud] aliquod (?) Bo

²⁰⁵ in *om.* Pa

²⁰⁶ quam] quod Br

²⁰⁷ terminaretur] terminatur Bo

450 cum illam natura fecerit, et istam intellectus, idem autem non potest fieri bis. Sed constat quod intellectio vere terminatur ad res quae sunt extra, alias non esset scientia de eis, nec definitiones darentur de ipsis, cuius oppositum asserit Commentator, I *De anima*, com. 8, dicens²⁰⁸ quod definitiones sunt rerum particularium extra intellectum. Unde si diceretur quod intellectio terminaretur ad aliquid fabricatum, et non ad res quae sunt extra, /Vn 175vb/ pari ratione poni
455 possent ideae Platonis, ad quas aspiceret intuitus intellectus, plus²⁰⁹ enim videtur distare fictitium a re, quam res a re; et tamen VII *Metaphysicae*, Philosophus demonstrat quod si terminaretur intellectio ad ideas²¹⁰ huiusmodi, non scirentur particularia, nec aliquid eorum quae sunt extra in sensibilibus rebus. Ergo impossibile est quod per actum intellectus /Vb 301va/ emanet intentionale aliquid ad quod intellectio terminetur.

460 Sed istis non obstantibus, dicendum est id quod prius. Nullus enim potest negare quin experiatur concipere se rosam simpliciter, et florem simpliciter, et²¹¹ compositionem /Pa 183ra/ floris cum rosa, aspiciendo quod rosa est flos, et ita iudicando de rosa, ergo et flore, quem²¹² sic quilibet dum intelligit praesentem²¹³ in animo experitur, oritur nostra quaestio: quid sit illud? Aut enim est species intelligibilis; aut species existens in phantasmate; aut actus intellectus; aut
465 res aliqua accidentalis existens subiective in intellectu ad quam intellectio terminetur; aut rosa quaedam vel flos subsistens sicut posuit Plato; aut rosae particulares existentes extra; aut rosae illae²¹⁴ particulares secundum aliud esse, intentionale videlicet et formatum, existentes in anima obiective.

Sed manifestum est et conclusibile demonstrative quod nullum praecedentium esse potest
470 nisi ultimum tantum. Non quidem primum, nec secundum, nec tertium, nec quartum. Tum quia conceptus esset falsus quo intra /Br 284vb/ nos intuemur rosam esse florem, si vel²¹⁵ rosa et flos quae praesentia experimur species essent intelligibiles, vel species in phantasmate, vel actus intellectus, vel formae accidentales existentes in mente: non enim unum esset aliud, si sic foret. Tum quia per necessitatem rediret error Commentatoris de unitate intellectus, quia rosa et
475 flos quae intra nos conspicimus sunt aliquid simpliciter et non particulare (utpote flos simpliciter, non hic flos, et rosa simpliciter, non haec rosa); per necessitatem ergo susceptivum in quo realiter existent erit res simpliciter²¹⁶, non particularis et haec, et ita anima in qua ista ponentur erit anima simpliciter, non particularis²¹⁷ aut individua, et erit una in omnibus. Tum quia nec scientiae nec definitiones nec disputationes essent de rebus quae sunt extra, quia non
480 disputamus nisi de flore et rosa quos in anima praesentia intellectualiter experimur. /X 624a/ Si ergo ista fuerint actus vel species et ibi sistitur, numquam disputamus nec habemus scientiam de rebus quae sunt extra, et sumus caeci circa ea. Si vero in istis non sistitur, sed proceditur ad res extra per ista, illa ultima²¹⁸ sunt²¹⁹ de quibus est inquisitio nostra – utrum illa experiamur obiective fore praesentia mediantibus istis, et habemus ultimum membrum, quod scilicet res
485 ipsae sunt intra mentem obiective praesentes, quamvis per actus vel species, vel non experiamur ea praesentia, et²²⁰ tunc nihil scimus de rebus²²¹ quae sunt extra, nec disputamus de eis, sed de speciebus intelligibilibus aut actibus quae²²² sunt in nobis. Et secundum hoc, scientiae non sunt

²⁰⁸ dicens *om.* Pa

²⁰⁹ plus] philosophus Pa

²¹⁰ ideas] ideam Br

²¹¹ florem simpliciter et *om.* Vn

²¹² quem] quid Br

²¹³ praesentem] et *add.* Br

²¹⁴ illae *om.* Pa

²¹⁵ vel *om.* Br

²¹⁶ simpliciter *om.* Pa

²¹⁷ et haec et . . . particularis *om.* Pa

²¹⁸ ultima] necessaria Vn

²¹⁹ illa ultima sunt] ultima sumitur Br

²²⁰ et *om.* Br

²²¹ de rebus *om.* Br

²²² quae] qui Pa

de rebus, et intellectiones omnes²²³ reflexae sunt ad se ipsas, et erit intellectus magis caecus quam visus, constat enim quod visus iudicat de rebus, et non solum de visionibus suis.

490 Non potest etiam dari quintum, videlicet quod flos vel rosa quos in animo praesentialiter experimur sicut²²⁴ existentes extra in aliqua realitate. Tum quia naturae²²⁵ simpliciter, destructis particularibus et nullo intellectu apprehendente, in aliqua realitate manerent, et²²⁶ sic ponerentur quidditates abstractae, et redirent ideae Platonicae. Tum quia nec praedicationes essent verae unius taliter²²⁷ subsistentis de alio /Vb 301vb/ subsistente; tum quia nec scientiae essent de
495 particularibus, sed de talibus subsistentibus rebus, nec, scito quod omnis triangulus habet tres, aliquid /Bo 193vb/ noscerem²²⁸ de particulari triangulo. Tum quia hoc signum 'omnis' et eius consignificatum²²⁹ non haberet locum circa res huiusmodi subsistentes; sed nec circa actus vel²³⁰ species²³¹ vel talia subsistentia in particularia possint distribui, aut particulari²³², vel distrahi²³³; unde impossibile est triangulum illum circa quem quasi praesentem in animo²³⁴
500 ponimus consignificatum²³⁵ universalitatis importatum per 'omnis' esse subsistens aliquid vel inhaerens intellectui per modum speciei aut²³⁶ actus vel formae exemplaris.

Non potest etiam poni sextum, quod videlicet particulares rosae vel flores ut sunt extra in rerum existentia particulariter et distincte sint²³⁷ rosa vel flos simpliciter quod²³⁸ experimur in mente: tum quia nullo modo aliquid experimur de rosa vel flore particulari /Br 285ra/ dum ista
505 concipimus, quinimmo ab ipsis abstrahimus; tum quia non esset verum quod omnis rosa sit flos, si non esset in animo obiective rosa aliqua simpliciter, sed ista vel illa, particularibus enim rosis non potest addi signum distributivum, quod est 'omnis'²³⁹; tum quia scientiae et definitiones non essent de naturis simpliciter et universalibus, sed de particularibus et individuis²⁴⁰ ut particularia et individua sunt, quod est contra Philosophum, VII *Metaphysicae* et II *Priorum*,
510 qui ait quod²⁴¹ scire possum de omni mula quod²⁴² est sterilis, vel de omni triangulo quod habet tres, et tamen ignorare de hac mula particulari (vel quia nescio quod sit mula, vel quia nescio si forte propter²⁴³ aliquod accidens contra rationem naturae specificae sit fecunda), et similiter de hoc triangulo qui est in pulvere, ignorare possum²⁴⁴ /Vn 176ra/ utrum habeat tres, quia ignoro ipsum esse triangulum, unde quia non²⁴⁵ omnem triangulum particularem cognoscimus in sua
515 particularitate – cum cotidie fiant de novo et sint²⁴⁶ quasi mutabiles²⁴⁷ et /X 624b/ incerti – non oportet quod cognoscens quod omnis triangulus habet tres, cognoscat hoc de omni²⁴⁸ particulari triangulo in sua singularitate. Et ita patet quod rosa vel flos vel triangulus simpliciter quos

²²³ omnes] quae *add.* Bo

²²⁴ sicut] sint Br

²²⁵ naturae] negatur (?) Br Vb

²²⁶ nullo intellectu . . . et *om.* Pa

²²⁷ taliter] pariter Bo

²²⁸ noscerem] noscem Bo Pa Vn

²²⁹ consignificatum] significatum Pa

²³⁰ vel] cum nec actus *add.* Br

²³¹ species] cum nec actus vel species *add. mg.* Vb;] cum nec actus nec species *add.* Pa;] cum actus vel species *add.* Vn

²³² particulari] particularizari Br

²³³ distrahi] abstrahi Bo

²³⁴ in animo *om.* Br

²³⁵ consignificatum] significatum Br

²³⁶ aut *iter.* Pa

²³⁷ sint] sicut Pa

²³⁸ quod] quem Br

²³⁹ quod est 'omnis' *om.* Br

²⁴⁰ de particularibus et individuis] particularibus et de individuis Br

²⁴¹ quod] quid Pa

²⁴² quod] quae Vn

²⁴³ propter *om.* Vn

²⁴⁴ ignorare possum *om.* Br

²⁴⁵ non *om.* Pa

²⁴⁶ sint] sunt Bo

²⁴⁷ mutabiles] immutabiles Bo Br Pa Vb Vn

²⁴⁸ omni] hoc Vb

praesentes mentaliter experimur non sunt particulares flores vel rosae vel trianguli in sua singularitate prout existunt extra.

520 Relinquitur ergo ut detur septimum, scilicet quod sint verae rosae particulares et flores, non quidem ut existunt²⁴⁹ exterius, sed ut intentionaliter et obiective, et secundum esse formatum concurrunt in unum quid simpliciter, quod est praesens in intellectu²⁵⁰ per speciem intelligibilem vel per actum²⁵¹. Et cum constet quod tale quid non est in animo nisi dum actu intelligit, species autem²⁵² intelligibiles remanent sine actu, manifeste concluditur quod talis res
525 in esse huiusmodi non emanat nisi dum actu intelligitur et²⁵³ in intellectione sive notitia actuali.

Nec procedunt instantiae. Prima siquidem non, non enim est omnino simile de vivere, intelligere, et videre. Vivere namque non est actus transiens realiter nec obiective, non est enim verum dicere ‘vivo istum vel illum’. Videre autem, etsi non **/Vb 302ra/** transit realiter (in quo assimilatur ipsi vivere), transit nihilominus obiective: unde proprie dicitur ‘video te’ vel ‘illum’.
530 Philosophus ergo et Commentator dicunt esse simile de vivere, intelligere, et videre, quantum ad hoc quod nullum reale agitur aut²⁵⁴ producitur per ipsa, sed non intelligunt²⁵⁵ quin²⁵⁶ videre et intelligere aliquid in esse intentionali producant²⁵⁷. Immo Commentator in II *De anima*, com. 148²⁵⁸, dicit quod “apud Aristotelem sensus est recipiens et agens secundum iudicium”, **/Pa 183rb/** et subdit quod recipere aliquid²⁵⁹ est aliud a iudicare illud, et quod²⁶⁰ haec duo debent²⁶¹
535 inveniri in aliquo duobus modis diversis²⁶². Et ideo videmus quod ista virtus iudicat intentiones quas proprie²⁶³ recipit²⁶⁴, et earum privationes, et concludit quod simile est de virtute rationali, sed differunt in hoc quod ista virtus est intentionum materialium, illa autem est intentio non mixta cum materia. Ex quo patet quod tam videre quam intelligere est pati et agere: pati **/Br 285rb/** quidem realiter, sed agere intentionaliter et secundum iudicium, in quantum visio et
540 intellectio, ultra hoc²⁶⁵ quod sunt reale aliquid, ponunt res in esse intentionali et iudicato, quod non facit vivere vel albere.

Nec etiam secunda obsistit.

Primo quidem quia non negat Philosophus nec Commentator nec Augustinus quin per actiones quae sunt fines possit aliquid produci, non tamen manens post operationem. Nullus
545 enim dubitat quin per citharizare sonus producatur, et tamen secundum Commentatorem, I *Ethicorum*, cantare et citharizare sunt de operationibus quae sunt fines, ex quibus non sequuntur opera praeter eas. Unde verba commenti sunt quod Aristoteles ‘opera’ vocat quae operationibus quiescentibus manent; musico autem operante secundum musicam et cantante deinde quiescente, nullum opus relinquitur; fabro autem quiescente manet aliquod opus subsistens. Sic
550 igitur²⁶⁶ intelligere et videre sunt operationes immanentes et fines ex quibus non relinquitur operatum²⁶⁷, **/X 625a/** quoniam obiectum formatum quod praesens intellectualiter experimur non manet intellectione cessante.

Secundo vero non obsistit instantia, quia per operationem immanentem nihil reale producitur, sed intentionale tantum. Et iterum intentionale huiusmodi non gignitur extra, sed in

²⁴⁹ existunt] superius *add.* Vn

²⁵⁰ in intellectu] intellectui Bo

²⁵¹ vel per actum *om.* Br

²⁵² autem *om.* Pa

²⁵³ et *om.* Bo

²⁵⁴ aut] et Br

²⁵⁵ intelligunt] intelligit Bo Br Pa Vb Vn

²⁵⁶ quin] quoniam Br

²⁵⁷ producant] producat Pa

²⁵⁸ 148] 149 Bo

²⁵⁹ aliquid *om.* Pa

²⁶⁰ quod *om.* Pa

²⁶¹ debent] habent Bo;] *iter.* Pa

²⁶² diversis *om.* Vn

²⁶³ proprie] iudicat *add.* Pa

²⁶⁴ recipit] recipimus Br

²⁶⁵ hoc *om.* Br

²⁶⁶ igitur *om.* Bo;] intellectus *add.* Vn

²⁶⁷ operatum] operatio Vn

555 acie²⁶⁸ cogitantis, et ideo convenienter ‘immanens actio’ dicitur, quia intra se producit intentionaliter, et non extra.

Tertio etiam²⁶⁹ non obsistit, quia licet in intellectione²⁷⁰ actuali emanet²⁷¹ obiectum in esse terminativo et intentionali, nihilominus intelligere non dicitur formaliter producere illud obiectum, quia cum absolutum intellectionis illud obiectum in esse /**Bo 194ra**/ intentionali
560 producat²⁷², et intra se producat; quae quidem sunt habitudines duae: sub prima habitudine qua producit²⁷³ appellatur ‘loqui’ vel ‘dicere’, sub illa vero qua intra se vel sibi ‘intelligere’ nominatur, ut sit loquens vel dicens intellectus noster prout per absolutum intellectionis obiectum illud²⁷⁴ producit, sit autem intelligens prout sibi illud²⁷⁵ locutum est vel productum. Unde si imaginarentur quod produceret alteri et extra se, iam non loqueretur sibi nec
565 intelligeret.

Nec etiam obviat²⁷⁶ tertia, est enim sciendum quod quaedam sunt productiones reales, ex quibus sequitur reale productum, ut illuminare vel calefacere²⁷⁷ /**Vb 302rb**/; quaedam vero grammaticales tantum, ut lucere et calere, ex quibus non emanat aliquod actum; quaedam vero sunt passionis reales, et tamen actiones intentionales, sicut intelligere et videre, de quibus dicit
570 Commentator quod sunt actiones secundum iudicium. Unde necesse est quod ex ipsis emanet²⁷⁸ aliquid in esse iudicato et intentionali.

Nec etiam obest quarta, quia non est verum quod res intellecta solum denominari capiat ab intellectione, sicut Caesar a pictura aut repraesentatum a repraesentatione quacumque, non enim parieti per picturam Caesar ipse fit praesens, nec obiicitur sibi, nec iudicat de eo²⁷⁹, sicut res
575 intellectui sunt praesentes. Et rursus multo²⁸⁰ aliter sunt res in anima quam Caesar in pictura, /**Vn 176rb**/ alioquin Philosophus, V *Metaphysicae*, non dixisset unum modum specialem essendi esse in anima; et iterum si non esset aliud rem esse in intellectu quam denominari, cum per speciem intellectus assimilatur rebus, et ita res denominentur²⁸¹ a specie sicut Caesar a pictura, et multo amplius, /**Br 285va**/ pro eo quod est similitudo, expressior²⁸² sequeretur quod
580 non aliud esse haberet²⁸³ res²⁸⁴ dum actu intelligitur ab illo²⁸⁵ quod habet per speciem, etiam dum non intelligitur; et tamen omnis intelligens experitur rem sibi praesentem dum eam cogitat, non igitur tale esse est tantum denominari.

Nec etiam quinta procedit, visus enim, sive res praesens sit sive absens, unitur realitati sui obiecti, quam ponit in esse formato, ubi considerandum est quod res in esse formato posita non
585 claudit in se aliquid absolutum nisi ipsam realitatem. Unde non ponit in numerum res et sua intentio quantum ad aliquid absolutum, claudit tamen aliquid respectivum, videlicet apparere. Quod non debet intelligi ut affixum aut superpositum²⁸⁶ illi rei, sicut ceterae relationes, sed omnino intrinsicum et indistinguibiliter /**X 625b**/ adunatum. Sic igitur, cum aliquis videt parietem sibi obiectum, paries ille non solum habet ibi esse reale, immo esse visum, iudicatum,
590 et intentionale, sicut probat Augustinus, XI *De trinitate*, cap. 2, ex hoc quod remanet in esse

²⁶⁸ acie] actu Br Vn

²⁶⁹ etiam om. Br

²⁷⁰ intellectione] intentione Pa

²⁷¹ emanet] manet Br

²⁷² producat] et sibi (?) add. s.l. Bo

²⁷³ qua producit] quae produci Bo

²⁷⁴ illud om. Bo

²⁷⁵ illud om. Bo

²⁷⁶ obviat] obstat Br Vn

²⁷⁷ vel calefacere om. Br

²⁷⁸ emanet] emanat Br

²⁷⁹ eo] esse Vn

²⁸⁰ multo] rursus (?) add. Pa

²⁸¹ denominentur] denominarentur Br

²⁸² expressior] expressorum Br

²⁸³ aliud esse haberet] aliquid esse habeat Br

²⁸⁴ res] rex Vb

²⁸⁵ illo] eo Pa

²⁸⁶ superpositum] suprapositum Br;] subpositum Pa

intentionali, etiam dum transit secundum²⁸⁷ esse reale, sicut patet in illis qui diu solem vel aliquid rubeum aspexerunt. Unde posset Deus, dum aliquis parietem intuetur, annihilare parietem et conservare²⁸⁸ visionem²⁸⁹ in oculo²⁹⁰, et remaneret tunc paries obiectus et visus in esse intentionali talis, et tantus, et in eodem loco in quo prius realiter existebat, et idcirco res
 595 quae videtur, cum hoc²⁹¹ quod realiter existit, habet etiam esse iudicatum et visum, quod quidem non ponit varietatem aliquam aut distinctionem, vel numerum cum realitate illa quantum²⁹² ad aliquid absolutum, sed addit respectum illum intrinsecum et²⁹³ indistinguibilem, qui dicitur ‘apparitio obiectiva’. Non igitur terminatur visus ad rem obiectam mediante aliquo absoluto, quasi sit aliquod pallium vel medium inter visionem et parietem qui videtur; et idem
 600 est de intellectu Deum vidente in patria. Nihilominus ex hoc non tollitur quin paries et omne quod videtur, et Deus et omne quod intelligitur capiant esse²⁹⁴ intentionale et apparens in ipsa intellectione.

Non valet etiam sexta, quia nullus dubitare debet²⁹⁵ qui noverit mentem **/Vb 302va/** Philosophi et Commentatoris sui quin aliqua sint nihil et non-entia simpliciter, quae tamen sunt
 605 entia secundum quid in anima cognitiva entitate quadem intentionali et deminuta. Hoc enim expresse dicit Philosophus, IX *Metaphysicae*, et Commentator exponit, com. 7, dicens quod entia quae non sunt extra animam non dicuntur esse simpliciter, sed dicuntur esse in anima cognitiva²⁹⁶. Sic igitur nullum est inconveniens, si eo modo quo sunt, producantur; sunt autem in esse apparenti tantummodo, quod quidem stat cum nihilitate simpliciter, et relinquit entitatem
 610 in anima deminutam. Illa vero sunt nihil utroque modo quae²⁹⁷ nec²⁹⁸ sunt in se nec in²⁹⁹ anima obiective.

Non obest etiam septima, quia res **/Pa 183va/** capiunt huiusmodi esse, non quidem praecise ratione potentiae, nec ratione accidentis realis quod addit intellectio ultra potentiam, sed ratione totius coniuncti, ut declaratum est supra d. 9, q. 1, art. 1, tertia propositione affirmativa.

Et quod additur de auctore *Sex principiorum*, dicendum quod quando³⁰⁰ quodlibet
 615 disiunctorum facit aliquid, tunc utrumque facit totum. Res autem posita in esse apparenti habet quod sit res et quod sit apparens: ab intellectu quidem quod³⁰¹ sit apparens, **/Br 285vb/** sed ab accidente quod addit intellectio ad potentiam oritur quod sit res, cui illud accidens est simillimum. Et ideo ex toto constituto oritur res apparens, ex quo patet quomodo unum simplex
 620 productum requirit utrumque.

Non obviat autem octava, verum est enim quod realiter loquendo³⁰² **/Bo 194rb/** intellectio est terminus actionis obiecti, et incipit impressio a re³⁰³ et terminatur ad intellectum; intentionaliter tamen **/X 626a/** et iudicative dici non potest quin iudicium ab intellectu transeat super rem intra³⁰⁴ se insistentem, docet enim experientia quod rosa simpliciter, de³⁰⁵ qua constat
 625 quod in quantum huiusmodi non est³⁰⁶ extra, obiicitur praesentialiter et insistit in acie intellectus dicentis quod ‘omnis rosa est rubea’, vel quod ‘rosa est flos’.

²⁸⁷ secundum] super Bo

²⁸⁸ conservare] servare Bo

²⁸⁹ visionem *om.* Br

²⁹⁰ oculo] oculum Br

²⁹¹ cum hoc *om.* Pa

²⁹² quantum] quintum Vb

²⁹³ et *om.* Bo

²⁹⁴ esse *om.* Br

²⁹⁵ debet *om.* Pa

²⁹⁶ cognitiva] cogitiva Br Vn

²⁹⁷ quae] quia Bo

²⁹⁸ nec] nihil Vn

²⁹⁹ in *om.* Pa

³⁰⁰ quando] non Br

³⁰¹ quod *om.* Br

³⁰² loquendo] in *add.* Br

³⁰³ a re *om.* Br

³⁰⁴ super rem intra] supra rem in Bo

³⁰⁵ de] est Vn

³⁰⁶ est *om.* Br

Nec etiam nona procedit, quia licet verum et falsum in compositione et divisione consistant, nihilominus non omne esse in anima est esse compositionis, immo in simplicium intelligentia res capiunt esse formatum. Quod apparet: tum quia non est magis formativus intellectus componens et dividens quam simplicia apprehendens; tum quia esse compositionis supponit quod simplicia praeaccipiant esse; tum quia Philosophus et Commentator dicunt quod res quae non sunt simpliciter, sunt in anima intellectiva; tum quia IX *Metaphysicae* dicitur³⁰⁷ quod simplicia sicut intelligentiae vel totaliter cognoscuntur vel totaliter ignorantur, et ideo in eis non est falsitas contraria vero, sed ignorantia et privatio, ex quo patet quod simplicia apud³⁰⁸ eum capiunt esse verum, cui non opponitur falsum, et per consequens non³⁰⁹ omne ens in anima est³¹⁰ esse compositionis. Causa autem quare Philosophus, VI *Metaphysicae*, dicit³¹¹ ens in anima, quod est verum in compositione consistere, ista est quod praedicatum de ‘est’ non potest eis attribui quae sunt in anima nisi addatur aliquid quod componatur cum illis. Unde rosa existente in anima non potest³¹² dici vere ‘rosa est’³¹³, nisi addatur quod est deminute vel intentionaliter, vel quod ‘est flos’, vel ‘corpus’, vel aliquid huiusmodi.

Non obsistit etiam ultima, verum est enim quod intellectio terminatur ad res quae sunt extra, non tamen sub illo esse, quia non intelligeremus nisi particularia. Unde necesse est quod res extra per actum intellectus /Vb 302vb/ capiant quoddam esse, /Vn 176va/ et ita res posita in esse formato non³¹⁴ est aliquid aliud quam res extra sub alio modo essendi.

Et quod dicitur quod prout est in anima est quoddam fictitium, dicendum quod³¹⁵ quantum ad absolutum non est fictitium, sed quantum ad huiusmodi esse, nam vera res habet esse fictitium et apparens. Nec propter hoc fit bis, sed idem fit in duplici esse: realiter quidem exterius in natura, intentionaliter vero³¹⁶ in mente.

Quod res in tali esse formato³¹⁷ posita est verbum mentis nostrae. Secunda vero propositio est quod obiectum sic positum et formatum, ac dictum³¹⁸ intra mentem ubi conspicitur, et ad quod cogitantis intuitus terminatur, est verbum mentis nostrae, de quo loquitur Augustinus vocando ipsum cogitationem, non qua cogitatur, sed quae cogitatur; non formalem, sed obiectivam; non formantem, sed formatam, sicut conceptus obiectivus et formatus, non actus intellectus qui format. Hoc autem patet duabus rationibus in oppositum arguendo inductis, quae innituntur auctoritate³¹⁹ multiplicitate Augustini.

Cui nimirum /X 626b/ obviare multa videntur. Tale namque obiectum in esse intentionali positum et formatum, non videtur esse aliud quam intentio quaedam et idolum, ac³²⁰ forma specularis in quo /Br 286ra/ intellectus intuetur res extra. Sed haec opinio superius extitit impugnata tamquam impossibilis. Ergo videtur quod istud dictum incidat in illud quod condemnat.

Praeterea, verbum mentis nostrae gignitur a memoria secundum Augustinum in pluribus locis, unde non dicit quod gignatur³²¹ ab intellectione seu cogitatione³²², sed quod gignitur a memoria in acie cogitantis. Sed tale obiectum formatur per actum intellectus, ut dictum est. Ergo non potest habere rationem illius verbi de quo loquitur Augustinus.

³⁰⁷ dicitur *om.* Pa

³⁰⁸ apud] a potentia Br Vn

³⁰⁹ non *om.* Br

³¹⁰ est *om.* Br

³¹¹ dicit] quod *add.* Bo

³¹² potest *iter.* Vb

³¹³ est *om.* Pa

³¹⁴ non] cum (?) Br

³¹⁵ quod *om.* Br

³¹⁶ vero] vere Pa

³¹⁷ formato] formata Vn

³¹⁸ dictum] ductum Pa

³¹⁹ auctoritate] auctoritati Bo Pa Vn

³²⁰ ac] et Br

³²¹ gignatur] gignitur Bo

³²² cogitatione] cognitione Br

Praeterea, verbum mentis nostrae est aliquid in intellectu existens et non³²³ in phantasmate lucens. Sed obiectum in tali esse intentionale positum virtute intellectus agentis lucet in phantasmate, ubi illud intellectus possibilis speculatur. Unde phantasma, quod virtute propria non potest nisi particulare repraesentare, virtute intellectus agentis repraesentat universale, quod
670 vere lucet in eo, et ad quod intelligentis intuitus terminatur. Ergo impossibile est quod obiectum taliter positum sit verbum intellectuale de quo hic loquimur.

Praeterea, verbum mentis nostrae est aliquid verum, non fictitium sive falsum. Sed tale obiectum positum in huiusmodi esse non habet entitatem veram, sed omnino fictitiam et falsam, et quae stat cum nihilo. Ergo tale fictitium non potest poni verbum.

675 Praeterea, si obiectum taliter positum esset verbum, in omni intellectione gigneretur verbum, cum in omni actu intellectus experiamur obiectum praesens secundum hunc modum intentionalem. Sed non in omni cogitatione formatur verbum secundum Augustinum, IX *De trinitate*³²⁴, cap. 10, alioquin oporteret esse innumerabilia verba. Ergo dici non potest quod obiectum sic positum sit mentale verbum, de quo disserit Augustinus.

680 Praeterea, illud obiectum sic positum non est perfectio intellectus nostri, cum non sit in eo formaliter et subiective, immo intentionaliter et obiective. Sed, prout innuit Augustinus, verbum mentis nostrae est quaedam perfectio inhaerens intellectui. Ergo tale obiectum formatum non potest poni verbum.

Sed istis non obstantibus, /Vb 303ra/ dicendum est sicut prius. Illud enim quod cogitamus,
685 et quo formatur cogitantis intuitus, et quod est in conspectu animae cogitantis, et quod dicitur per cogitationem, et quod apparet in cogitatione, et quod est formata cogitatio, et quod vere scimus, et quod imago est in cogitatione impressa et formata; illud inquam quod eiusmodi est non potest esse aliud quam res ipsa in tali esse obiective intentionaliter /Bo 194va/ constituta in acie cogitantis. Illa enim sola cogitatur /Pa 183vb/ et³²⁵ ex ea formatur cogitantis intuitus; illa
690 est in conspectu animae intuentis; et illa dicitur per cogitationem; illa apparet in cogitatione; illa est non formans cogitatio, sed formata; illa vere scitur, et de illa est scientia; illa imprimitur in ipsa³²⁶ cogitatione. /X 627a/ Haec autem non competunt speciei intelligibili, aut actui intellectus, aut formae speculari reali accidentaliter inhaerenti, nullum enim istorum est quod cogitamus, et quod vere scimus, et cetera quae posita sunt; sed solummodo res vera
695 intentionaliter praesens aspectui cogitantis.

Sed istae sunt condiciones quas Augustinus attribuit verbo nostro.

Prima quidem quod inde formatur cogitantis intuitus XIV *De trinitate*, cap. 6, /Br 286rb/ ubi dicit quod cum mens non se cogitat, non sic est in conspectu suo, ut de illa, suus formetur intuitus, sed tamen novit se tamquam ipsa sibi sit in memoria sui: sicut multarum disciplinarum
700 peritus, ea quae novit eius memoria continentur³²⁷. Nec est tamen aliquid in conspectu³²⁸ eius nisi unde cogitat. Et subdit quod illa conformatio et imago, quae imprimitur quando mens cogitatione sua se conspicit et recognoscit, est intellectus et cogitatio quam mens gignit, et illam dicit pertinere ad notitiam quae ‘verbum’ appellatur, sive ad notitiam quae repraesentat secundam personam in trinitate: ibi enim in memoria, intelligentia, et voluntate assignat
705 imaginem³²⁹ trinitatis.

Secunda vero est quod ipsum verbum est in conspectu³³⁰ animae cogitantis, et hoc dicit in eodem capitulo, quod tanta est vis cogitationis, quod nihil in conspectu³³¹ mentis est nisi unde cogitatur.

³²³ non om. Br Pa Vb Vn

³²⁴ De trinitate om. Br

³²⁵ et om. Bo

³²⁶ ipsa] quantum Bo

³²⁷ continentur] continens Vb

³²⁸ conspectu] conceptu Pa

³²⁹ imaginem] imaginationem Pa

³³⁰ conspectu] conceptu Pa

³³¹ conspectu] conceptu Pa

Tertia vero est quod verbum quod dicimus est illud quod cogitamus. Et hanc ponit XIV *De trinitate*, cap. 7, dicens quod verbum sine cogitatione esse non potest, cogitamus enim omne quod dicimus in illo interiore verbo quod ad nullius gentis linguam pertinet.

Quarta vero est quod verbum dicitur per cogitationem, et quod cogitare est verbum dicere³³². Et hanc ponit XV *De trinitate*, cap. 10, dicens quod dicere nisi cogitata non possumus, nam etsi verba non sonent in corde, dicit utique qui cogitat; et infra: “quid enim dixerunt intra³³³ /Vn 176vb/ se³³⁴, nisi cogitando.” Et subdit quod locutiones cordis sunt cogitationes. Concludit autem quod qui “potest intelligere verbum, non solum antequam sonet³³⁵, verum antequam sonorum imagines cogitatione voluantur, videre potest per speculum aliquam Verbi divini similitudinem.” Unde³³⁶ patet quod verbum est id quod in cogitatione voluitur et dicitur cogitando, non cogitatio ipsa.

Quinta vero est quod apparet in cogitatione, et hanc ponit eodem libro, cap. 21, dicens quod “intimum verbum, quod nullius linguae est, gignitur de memoria tamquam visio de visione, et intelligentia quae apparet in cogitatione de intelligentia /Vb 303rb/ quae³³⁷ fuerat iam in memoria, sed latebat³³⁸.” Ex quo patet quod verbum non est visio aut intelligentia actualis, quia illa non apparet in cogitatione, cum idem non appareat in se; sed est ipsa visio et intelligentia obiectiva.

Sexta vero est quod est formata cogitatio, et hanc ponit eodem libro, cap. 10, ubi dicit quod “formata cogitatio ab ea³³⁹ re quam scimus verbum est³⁴⁰ quod in corde dicimus.” Et patet³⁴¹ quod ibi loquitur de cogitatione obiectiva, non de actu cogitationis, quoniam supra dixit quod actu cogitando dicimus ipsum verbum. /X 627b/

Septima vero est quod verbum est id quod vere scitur, et hanc ponit eodem libro, cap. 22, dicens “ego in corde meo dico quod scio verbumque verum de scientia mea gignitur, utrumque meum est, et scientia utique et verbum, ego enim scio ego in corde meo dico quod scio.” Et subdit: “Cogitatio mea vult redire ad ea quae in memoria reliquerat eaque intellecta conspiceri, atque intus dicere.” Ex quibus patet quod verbum est res intellecta, conspecta³⁴², et scita, non intellectio actualis aut aliquid menti inhaerens.

Octava deinde est quod verbum est imago in cogitatione formata et impressa. Et hanc ponit Anselmus, *Monologion* 33, /Br 286va/, dicens quod “nulla ratione³⁴³ negari potest, cum mens rationalis se ipsam cogitando intelligit eius imaginem nasci in sua cogitatione, immo ipsam cogitationem esse suam imaginem tamquam ex eius impressione formatam.” Ex quo patet quod ibi sumit cogitationem quae nascitur in cogitatione pro cogitatione obiectiva, non pro actu, eo modo quo dicimus quod conceptus obiectalis est et nascitur in conceptu formali, qui est actus intellectus. Unde subdit quod imago in cogitatione verbum est eius, quod³⁴⁴ cogitando dico.

Cum igitur octo istae condiciones nulli conveniant nisi rei prout habet esse apparens et conspicuum obiective in mente, necesse est quod illa vere sit verbum, de quo³⁴⁵ loquitur Augustinus praesertim, quia omnes auctoritates pro ceteris opinionibus superius arguendo inductae nihil aliud sonant, si bene fuerint intellectae, nisi quod res sic intentionaliter posita et concepta verbum est, sicut patebit dum respondebitur ad obiecta. /Bo 194vb/

Esto autem quod nulla esset auctoritas, etiam patet ex terminis quod mens intra se nihil aliud dicit nisi res ipsas quas intuetur et cogitat; et illas sic conceptas exprimit per verba vocalia et per

³³² dicere *om.* Pa

³³³ intra] infra Vb

³³⁴ se *om.* Vn

³³⁵ sonet] sonat Br

³³⁶ Unde] ut Bo

³³⁷ apparet in . . . quae *om.* Pa

³³⁸ latebat] latebit Pa

³³⁹ ea] ipsa Br

³⁴⁰ est] esse Pa

³⁴¹ patet] oportet Br

³⁴² conspecta *om.* Pa

³⁴³ quod nulla ratione *om.* Pa

³⁴⁴ quod] in (?) *add.* Br

³⁴⁵ quo] qua Br

750 sonos exteriores, qui dicuntur verba in quantum signa sunt huius verbi quod nullius linguae est, sed est commune omni genti.

Nec procedunt instantiae. Prima siquidem non, quoniam illa opinio de forma speculari in multis deficit, et declinat a vero. Primo quidem, quia ponit eam reale accidens inhaerens intellectui vel phantasmati. Secundo vero, quia dicit eam esse quoddam speculum, quo
755 mediante intellectus transeat ad res ipsas, cum tamen non oporteat dare aliud medium nisi speciem intelligibilem vel actum, quibus mediantibus res ipsa obiecta attingitur immediate³⁴⁶. Tertio quoque, quia non ponit formam hanc³⁴⁷ specularem esse res extra sub esse intentionali oblatas et praesentes aspectui³⁴⁸ solummodo obiective; haec autem stare non possunt, sicut patuit ex praedictis.

760 Non valet quoque secunda, est enim sciendum quod actus intelligendi formalis gignitur a memoria, et per consequens /Vb 303va/ obiectum in esse formato positum dicitur gigni a memoria causante intellectionem. /Pa 184ra/ Et quia supra dictum est quod intellectiva potentia cum accidente illo reali, quod addit ad ipsam intellectio, /X 628a/ duplicem habet habitudinem ad obiectum positum in tali esse: primam quidem activam, est enim id quo active³⁴⁹ obiectum
765 accipit tale esse formatum; secundam vero terminativam, est enim id cui dicitur et formatur. Prima autem habitudo est de genere actionis et complet rationem dictionis et locutionis activae; secunda vero complet rationem intellectionis. Idcirco non est verum quod intellectio, sub ratione qua ab actu dicendi distinguitur, gignat huiusmodi esse rei; et per consequens nec verbum producit. Unde absolutum intellectionis sub habitudine prima est active loqui et dicere;
770 exclusa vero habitudine illa pro tanto dici potest memoria, quod per eam praesto fit res in esse tali, per hoc quod induit habitudinem illam primam. Unde concedendum est quod verbum gignitur a memoria per actum dicendi.

Non valet etiam tertia, illa³⁵⁰ namque fuit³⁵¹ opinio Avempacae et Alexandri, ut recitat Commentator in³⁵² III *De anima*, com. 18, ubi dicit quod Alexander posuit quod intentio
775 intellecta, quae vocatur intellectus sive conceptus /Br 286vb/ in actu recipiebatur in phantasmate, et quod Avempace dixit quod intentiones imaginatae sunt recipiente³⁵³ intellecta. Unde dicendum est quod obiectum in esse formato positum non est obiective in phantasmate, tunc enim phantasia apprehenderet universale. Et iterum intellectus agens non potest dare phantasmati quod exprimat universale nisi faciendo reale aliquid, quo facto illud fiat; tale autem
780 reale non fit in phantasmate, sed in intellectu possibili, species scilicet³⁵⁴ intelligibilis vel ipsemet actus. Unde /Vn 177ra/ patet quod non lucet res nec apparet in esse huiusmodi et abstracto nisi in actu intellectus, illud enim quod lucet in phantasmate est semper³⁵⁵ particulare; nec tamen ex hoc intelligendum est quin, si contingat intellectum particularia apprehendere, ipsa etiam particularia ponantur in esse obiectali.

785 Non valet etiam quarta, quia verbum mentis nostrae est aliquid deminutum, et non reale; non tamen propter hoc falsum est, quia non attribuitur sibi quod habeat esse reale, sed ex hoc ponitur quod non aequatur illi Verbo divino, quod realissimum est.

Non valet etiam quinta, verum est enim quod in omni actu intellectus emanat verbum: in confuso³⁵⁶ quidem confusum, et in distincto distinctum³⁵⁷, in imperfecto imperfectum³⁵⁸, et in
790 perfecto perfectum³⁵⁹. Et quod Augustinus dicit non in omni conceptu formari³⁶⁰ verbum,

³⁴⁶ immediate] mediate Bo

³⁴⁷ hanc om. Pa

³⁴⁸ aspectui] conspectui Br

³⁴⁹ active om. Bo

³⁵⁰ illa] illam Vn

³⁵¹ fuit om. Pa

³⁵² in om. Br

³⁵³ recipiente] recipientes Bo

³⁵⁴ scilicet] enim Pa

³⁵⁵ semper] in add. Bo

³⁵⁶ confeso] confuse Vn

³⁵⁷ distinctum] et add. Br

³⁵⁸ imperfectum] perfectum Br

³⁵⁹ et in perfecto perfectum om. Pa

intelligendum est quod non verbum perfectum vel verbum amatum, ea enim quae sic concipimus³⁶¹, quod odimus et nolumus, non proprie dicimur³⁶² concipere, sed magis abicere et refugere. Et ad hoc refertur intentio Augustini ut apparet ibidem.

795 Non valet etiam sexta, verum est enim quod res sic posita manet intra intellectum obiective, et perficit in quantum est terminus suae formalis perfectionis quae est intellectio actualis, quam quidem habere non posset nisi obiecto quod taliter praesens esset. Nusquam autem dicit Augustinus quod verbum sit accidens inhaerens, immo dicit oppositum IX *De trinitate*, cap. 4; ait enim quod amor et cognitio in quibus consistit imago, /X 628b/ quae non sunt aliud³⁶³ quam spiritus et verbum, non tamquam in subiecto menti insunt, sicut color in corpore, sed 800 substantialiter sicut mens ipsa. Et subdit quod amor et /Vb 303vb/ scientia sunt substantia, sicut amans et sciens, quod intelligendum est non de amore actu aut de scientia actuali, sed de anima per amorem spirata et de notitia obiectali.

Quod Verbum in divinis non sit aliud quam Deus sic positus in esse conspicuo et formato, 805 realissima tamen positione atque formatione. Tertia quoque propositio est quod Filius in divinis emanat in consimili esse conspicuo et obiectivo, nisi quod formatur vere realiter et capit esse reale. Cui tamen multa obviare videntur, verbum enim divinum et nostrum magis sunt dissimilia quam similia, secundum Augustinum, unde nec potest ab eis una communis ratio abstrahi, alioquin Deo et creaturae aliquid³⁶⁴ esset commune. Sed si emanaret /Bo 195ra/ per 810 modum³⁶⁵ talis obiecti in esse conspicuo constituti, esset simillimum verbo nostro secundum ea quae determinata sunt in praecedenti art., et posset una communis ratio abstrahi ab eisdem. Ergo non emanat /Br 287ra/ Verbum divinum secundum modum praedictum.

Praeterea, nobilissimae personae debetur nobilissimus existendi³⁶⁶ modus. Sed existere per modum apparentem est ignobilius quam realiter³⁶⁷ existere. Ergo Verbo divino, quod est 815 persona nobilissima, non competit quod sit Deus³⁶⁸ positus in esse apparenti. Et confirmatur, quia secundum hoc Pater nobiliori modo esset Deus, quia realiter, quam Filius, qui esset Deus appareret.

Praeterea, veritas et apparentia opponuntur, quod enim est apparenter argentum, non est verum argentum. Sed contraria et opposita non possunt stare simul. Ergo non stat simul quod 820 Verbum sit Deus positus in esse apparenti³⁶⁹, et quod illa apparentia sit realis.

Praeterea, quod est aliquid vere et apparenter, est dupliciter illud. Sed non est dubium quod Filius est vere Deus. Igitur si cum hoc est Deus positus in esse apparenti, erit dupliciter Deus, vere scilicet et apparenter. Unde omnis perfectio simpliciter erit in Filio³⁷⁰ bis, sicut supra arguebatur contra quartam opinionem.

825 Praeterea, non videtur quod Verbum sit Deus positus in esse obiectivo, omnes enim personae in divinis intelligunt, et per consequens ponunt rem intellectam in esse obiectivo; unde sicut est commune tribus intelligere, ita et rem intellectam³⁷¹ in tali esse constituere. Sed constat quod non omnes personae producant Verbum nec dicunt. Ergo Verbum non est res posita in tali esse obiectivo, nec dicere est sic³⁷² ponere.

830 Praeterea, si Verbum est res posita in esse obiectivo, aut est essentia sic posita, aut proprietates sic positae, aut creaturae sic positae, aut omnia ista, aut nullum istorum. Sed non potest dici quod essentia sola sic posita, quia non intelligerentur nec proprietates nec /Pa 184rb/

³⁶⁰ formari] formali Pa

³⁶¹ concipimus] et *add.* Bo

³⁶² dicimur] dicuntur Pa

³⁶³ sunt aliud] id Pa

³⁶⁴ aliquid] aliquod Pa;] quid Br

³⁶⁵ per modum *om.* Pa

³⁶⁶ existendi] essendi Vb Br

³⁶⁷ realiter] realis Pa

³⁶⁸ Deus *om.* Pa

³⁶⁹ apparenti *om.* Vb

³⁷⁰ Filio] Verbo Bo

³⁷¹ ita et rem intellectam *om.* Pa

³⁷² sic] sicut Vn

creaturae a Deo; nec potest poni quod creaturae aut proprietates sic positae sint Verbum, quia
 /X 629a/ tunc Verbum esset realiter omnes proprietates et omnes creaturae, quod erroneum est;
 835 nec potest poni quod omnia ista propter eandem rationem. Ergo relinquitur quod sit nullum
 istorum, et per consequens Verbum non est³⁷³ res posita in esse obiectivo.

Praeterea, illud quod per se est summe intelligibile, non oportet quod in aliquo esse ponatur
 ad hoc ut possit intelligi obiective. Sed divina essentia summe intelligibilis est³⁷⁴. Ergo nulla
 necessitas est quod formetur in aliquo esse conspicuo ad hoc quod intelligatur. Et confirmatur,
 840 quia beatus videt essentiam divinam nudam in se, nec oportet quod emanet³⁷⁵ /Vb 304ra/ in
 aliquo esse conspicuo, in quo conspiciatur³⁷⁶.

Praeterea, si Verbum esset res posita in esse obiectivo, ita quod esset obiectum divinae
 intellectionis, sequeretur quod tota trinitas nosceret³⁷⁷ et cognosceret in Verbo, et nihil
 cognosceret in se ipsa. Sed Augustinus dicit, XV *De trinitate*, cap. 14, quod novit omnia Deus
 845 Pater in se ipso, novit etiam et in Filio; similiter et omnia novit Filius in se et in Patre; et
 concludit quod sciunt in³⁷⁸ se invicem Pater et Filius. Ergo non potest poni quod Filius solus³⁷⁹
 sit obiectum ad quod terminetur intellectio trium personarum.

Sed istis non obstantibus, dicendum est sicut prius, illud enim est Verbum in divinis quod
 maxime imitatur a verbo nostro, quia verbum nostrum est simillimum illi secundum
 850 Augustinum. Sed probatum est quod res posita³⁸⁰ in tali esse obiectivo est verbum in nobis.
 Ergo omni imperfectione semota Verbum /Br 287rb/ in divinis simile poni debet. /Vn 177rb/
 Erat autem hoc imperfectionis quod poneretur in esse deminuto et intentionali; hoc igitur amoto
 Verbum divinum erit sic positum, realiter tamen et vere; et haec est deductio Augustini, *De*
cognitione verae vitae, ut allegatum est supra ad³⁸¹ oppositum arguendo.

855 Praeterea, ille modus subsistendi qui propriissimus est existentiae intellectuali, et
 nobilissimus inter producta per modum intellectualem, competit Verbo Dei. Sed modo
 intellectuali producitur intellectio, species, vel habitus, et producitur obiectum seu ponitur in
 esse praesentiali³⁸² et terminativo, nec reperitur quod aliquid aliud subsistat ut productum modo
 intellectuali nisi aliquod istorum. Probatum est³⁸³ autem quod emanare non potest ut intellectio
 860 actualis, quia³⁸⁴ secundum hoc emanaret ut quaedam perfectio simpliciter, et sequeretur
 inconvenientia quae superius sunt inducta; nec potest poni quod emanet³⁸⁵ ut species vel
 habitus, nec enim Filius Dei est habitus aut ratio cognoscendi. Ergo necesse est quod emanet³⁸⁶
 tamquam obiectum constitutum in tali esse conspicuo et terminativo.

Praeterea, illo modo emanat Verbum in divinis, quo salvantur omnia quae dicuntur de
 865 Verbo, et aliter non salvantur. Sed si emanet³⁸⁷ ut Deus positus in esse obiectivo et terminativo
 ac apparenti, salvantur omnia quae dicuntur de Verbo, videlicet identitas essentiae et distinctio
 originis, immo quod in omnibus est identitas praeterquam ingenerare et generari. Declaratum
 est enim supra quod res posita in esse apparenti non differt in aliquo absoluto a realitate ipsius
 rei in se; unde anima ponens se ante /X 629b/ se per cogitationem, ut dicit Augustinus, non
 870 differt nisi in ponere et poni, et ita Deus dicens et Deus dictus³⁸⁸ sunt unus et idem Deus solum

³⁷³ est om. Pa

³⁷⁴ est om. Bo

³⁷⁵ emanet] emanat Br

³⁷⁶ conspiciatur] aspiciatur Bo Br Vn

³⁷⁷ nosceret] noscet Bo Vb Vn

³⁷⁸ in om. Pa

³⁷⁹ solus om. Br

³⁸⁰ posita om. Pa

³⁸¹ ad] in Pa

³⁸² praesentiali] principali Pa

³⁸³ est om. Pa

³⁸⁴ quia] et Pa

³⁸⁵ emanet] emanat Br

³⁸⁶ emanet] emanat Br

³⁸⁷ emanet] emanat Br

³⁸⁸ dictus] ductus Pa

distincti per dicere et dici. Non potest autem hoc³⁸⁹ salvari, si ponatur quod Verbum sit³⁹⁰ intellectio, actus enim intellectus est aliquid inhaerens, et realiter differens a re cuius est, sicut patet. Salvantur etiam³⁹¹ ex isto modo quomodo nulla perfectio erit bis in Filio /**Bo 195rb**/ et quomodo non erit per prius intelligens quam Deus, quoniam emanat ut Deus positus in esse
875 formato. Ergo necesse est³⁹² dicere quod iste sit proprius modus quo subsistit Verbum divinum.

Nec motiva procedunt. Primum siquidem non, dictum est enim³⁹³ saepe quod in similibus, quorum unum³⁹⁴ est eminent et aliud deminutum, /**Vb 304rb**/ maior est dissimilitudo quam similitudo, ita ut ab ipsis non possit ratio illa tamquam communis abstrahi, in qua deminutum dicitur illud quod emanet mutari, sicut patet de specie coloris existentis in mente et de ipso
880 colore: nullus enim dicit quod sint color³⁹⁵ eiusdem rationis, nec quod³⁹⁶ possit abstrahi una communis ratio coloris ab ipsis, sic in proposito de Verbo reali et eminentissimo, quod est Deus, et de verbo deminuto, quod reperitur in nobis.

Non valet autem secundum, ubi considerandum quod apparere non est aliud quam obiici alicui potentiae cognitivae, unde importat habitudinem ad cognitionem, omne enim quod
885 apparet, alicui cognoscenti apparet. Contingit autem huiusmodi habitudinem per apparentiam importatam, aliquando quidem esse penitus deminutam et esse quid rationis, aliquando vero³⁹⁷ esse habitudinem realem, sicut dextrum in animali /**Br 287va**/ est habitudo realis³⁹⁸, et tamen in columna est aliquid rationis et deminutum. Sic igitur in divinis habitudo per apparentiam importata non est deminuta, sed est vere realis, et idcirco non est verum quod Verbum in divinis
890 habeat modum existentiae deminutum.

Quod vero additur de Patre quod habet esse realius, dicendum quod non, quoniam subsistit ut Deus huiusmodi apparentiam producens et formans. Formare autem et formari proportionaliter se habent, ut ubi formare³⁹⁹ seu apparere intentionale⁴⁰⁰ quid est, ibi intentionale quid sit apparentiam istam formare; ubi vero realis est apparentia, ibi et producere
895 sit reale. Quocirca Pater, qui Deus subsistens est per modum dicentis huiusmodi apparentiam realem⁴⁰¹, non magis perfecte subsistit quam Filius, qui Deus est subsistens per modum realiter apparentis.

Non obsistit etiam tertium, quod enim apparens verum non sit, dupliciter potest intelligi. Primo quidem referendo ad rem quae apparet, quasi res quae apparet non possit⁴⁰² esse vera et
900 apparere⁴⁰³; et hoc quidem falsum est, quia verum argentum potest apparere argentum; et secundum hoc verus Deus potest esse positus in esse apparenti. Secundo vero, ut referatur ad apparentiam quasi habitudo apparentiae non possit stare cum veritate et realitate, sic quod apparentia non possit esse habitudo realis; et sic etiam non est verum quod veritas et apparentia opponantur, nisi /**X 630a**/ apparentia pro fictitio sumeretur. Sed si accipiatur pro habitudine ad
905 cognoscens, secundum quam dicimus quod omne apparens alicui cognoscenti apparet, haec habitudo potest esse realis et deminuta.

Non obviat quoque quartum, non est enim verum quod Filius sit /**Pa 184va**/ bis Deus, sed est verus Deus positus in esse apparenti, non enim⁴⁰⁴ apparere sive respectus apparentiae dat sibi quod sit Deus, sed tantummodo quod sit Verbum. Unde deitate et apparentia habet quod sit

³⁸⁹ hoc om. Bo

³⁹⁰ sit om. Br Pa Vb Vn

³⁹¹ etiam] enim Vn

³⁹² est om. Pa

³⁹³ enim om. Vb

³⁹⁴ unum om. Vb

³⁹⁵ color] est add. Bo

³⁹⁶ quod] quod si del. Br;] om. Pa

³⁹⁷ vero] autem Br

³⁹⁸ realis om. Bo

³⁹⁹ formare] formari Br Pa Vb Vn

⁴⁰⁰ intentionale] in Vn

⁴⁰¹ realem om. Bo

⁴⁰² possit] posset Bo; apparet non possit] apparet non possent Br

⁴⁰³ et apparere om. Bo

⁴⁰⁴ enim] igitur Pa

910 Deus et Verbum, cum persona illa constituatur ex deitate et ex⁴⁰⁵ generari seu dici, quod non est aliud quam apparere, quia omne quod dicitur, alicui dicitur seu exprimitur vel obiicitur, ut appareat illi.

Non⁴⁰⁶ obsistit etiam quintum, ubi considerandum quod habitudo apparentiae, qua formaliter res ponitur in quodam esse apparenti respicit duo: unum quidem ut a quo oritur, aliud vero ut
 915 cui oritur. Res namque /Vn 177va/ quae apparet, virtute alicuius apparet, et alicui apparet, et secundum hoc est una⁴⁰⁷ simplex habitudo aspiciens illud cuius virtute est, et illud cui⁴⁰⁸ est. Primum autem aspicit tamquam originans, secundum vero ut terminans, et /Vb 304va/ ideo a primo distinguitur realiter, si apparentia sit realis, quoniam idem non potest originare se; a secundo vero non oportet quod realiter distinguatur⁴⁰⁹, quia idem potest sibi ipsi⁴¹⁰ apparere.
 920 Unde terminus apparentiae non oportet quod ab ipsa apparentia⁴¹¹ realiter distinguatur, cum non se habeat per modum originantis vel originati, nec enim apparentia oritur ab eo, cui⁴¹² apparet, nec id cui apparet ab apparentia. Secundum hoc ergo apparentia⁴¹³ in qua consistit ratio Verbi divini respicit per modum termini⁴¹⁴, cui apparet trinitatem totam, scilicet Patrem et Spiritum /Br 287vb/ et ipsummet Verbum. Et⁴¹⁵ quia hoc est intelligere, ut supra dictum est, ideo
 925 intelligere est tribus commune. Respicit autem per modum principii, virtute cuius oritur solum Patrem; et quia nihil aliud est dicere sibi vel alteri quam rem aliquam sibi vel alteri facere apparere, et per consequens non est aliud quam apparentiam imprimere et causare, idcirco solus Pater dicit Verbum sibi et toti trinitati; nec tamen solus intelligit, quia non soli sibi apparentiam illam facit.

930 Et si dicatur, quare non soli sibi facit, sicut solus eam facit, dicendum est quod originare seu facere non potest communicare illi quod constituitur ex apparentia originata, quia tunc sequeretur quod suum constituens originaret id quod ex apparentia constituitur, si⁴¹⁶ communicaretur sibi causare huiusmodi apparentiam, et ita impossibile est ut Verbo communicetur quod dicat. Similiter est impossibile quod communicetur Spiritui Sancto, quia
 935 praesupponit proprietatem Verbi, quae est apparentia, cum procedat a Filio et a⁴¹⁷ Patre. Non est autem impossibile quod Verbo communicetur esse terminum apparentiae⁴¹⁸, quia idem⁴¹⁹ potest sibi ipsi apparere. Nec est realis distinctio de necessitate inter id quod apparet et id cui apparet, sicut est de necessitate inter id quod apparet et id virtute cuius causative et originative apparet. Sic igitur Pater communicat Filio et Spiritui Sancto /X 630b/ omne quod non includit /Bo
 940 195va/ impossibile aut repugnantiam, et ita intelligere et esse id cui fit apparentia, ut sit unum et idem intelligere in tribus; non tamen communicat aliis apparentiam istam⁴²⁰ formare, et ita nec dicere, cum hoc sit impossibile nisi posset communicare alicui quod produceret se aut illud a quo procedit, quod omnino impossibile est.

Et si dicatur ulterius quod dicere non est apparentiam illam producere, sed aliquid
 945 substratum in quo apparentia ista fundetur, cum apparentia illa sit relatio⁴²¹ quae immediate acquiri non⁴²² potest – dicendum quod sicut dici non est relatio, sed habet⁴²³ potius modum

⁴⁰⁵ ex om. Br

⁴⁰⁶ Non] nec Vn

⁴⁰⁷ una] est add. Pa

⁴⁰⁸ cui om. Pa

⁴⁰⁹ distinguatur] distinguitur Bo

⁴¹⁰ ipsi om. Pa

⁴¹¹ apparentia om. Vn

⁴¹² cui] cuius Pa

⁴¹³ Secundum hoc ergo apparentia om. Vn

⁴¹⁴ termini om. Bo

⁴¹⁵ Et om. Br

⁴¹⁶ si] nec Pa

⁴¹⁷ a om. Pa

⁴¹⁸ apparentiae] apparentia Pa

⁴¹⁹ idem om. Pa

⁴²⁰ istam] ista Bo

⁴²¹ illa sit relatio om. Br Pa Vb Vn

⁴²² non om. Bo

⁴²³ habet om. Pa

praedicamenti passionis ut superius dictum fuit, sic⁴²⁴ est de ipso apparere, dici enim passive sumptum respicit et a quo dicitur et cui dicitur. Dici autem alicui non est nisi⁴²⁵ fieri⁴²⁶ apparens illi, unde patet⁴²⁷ quod apparere et dici sunt una et eadem habitudo, nisi quod ‘apparere’
950 importat illam ut respicit terminum cui fit, ‘dici’ vero ut respicit terminum cui fit et illud a quo fit.

Non procedit etiam sextum, verum est enim quod Verbum est divina essentia et omnis creatura et omnis personalis proprietas posita in esse apparenti, a sola tamen divina essentia realiter⁴²⁸ non differt. A creaturis enim et⁴²⁹ proprietatibus habet quod realiter distinguatur, pro
955 eo quod non sunt id quod per prius ponitur⁴³⁰ in esse formato, sed sola divina essentia quae per prius est intellecta et per prius apparet per huiusmodi apparentiam intellectui /Vb 304vb/ existenti in tribus, est enim primum intelligibile divinae intellectionis. Unde Verbum essentiae est id ipsum quod divina essentia, Verbum autem proprietatum aut creaturarum non oportet quod sit id ipsum⁴³¹ quod proprietates et creaturae, quia non est immediatum Verbum nisi /Br
960 288ra/ solius essentiae, sicut nec divinus intellectus terminatur immediate ad creaturas, sed mediante sua essentia.

Non valet autem⁴³² septimum, quia licet divina essentia sit summe intelligibilis, et apta nata⁴³³ apparere, non tamen suum apparere est idem quod essentia; et ideo necesse est dum intelligitur a Patre quod appareat sibi, et ita quod Pater ponat eam in esse apparenti, vel reali
965 deminuto, et per consequens quod conduplicet⁴³⁴ se, vel intentionaliter vel realiter. Esset⁴³⁵ autem imperfectionis, si talis apparentia esset intentionalis⁴³⁶ et deminuta, quare restat ut sit realis. Unde et beatus videndo eam⁴³⁷ ponit ipsam in esse quodam apparenti sibi ipsi intentionaliter et deminute.

Et si dicatur quod huiusmodi apparentia immediate potest fundari in essentia, et ita⁴³⁸ non
970 oportet ut ponatur in alio⁴³⁹, esse dicendum quod verum est; sed ipsam fundare huiusmodi apparentiam est ipsam poni in esse apparenti, quoniam non se habet per modum fundamenti distincti et substrati, sed per modum cuiusdam⁴⁴⁰ indistinguibiliter adunati cum illo apparere reali. Et propter hoc consurgit unum simplex constitutum ex essentia et huiusmodi apparere.

Non obstat autem octavum, verum est enim quod Pater⁴⁴¹, Filius, et Spiritus Sanctus
975 intelligunt in⁴⁴² se ipsis formaliter, in quantum cuilibet apparet Verbum⁴⁴³ in se ipso⁴⁴⁴; quilibet etiam dicitur ‘obiectum’ ratione divinae essentiae, quae⁴⁴⁵ /X 631a/ eadem est cum quolibet, et quae cuilibet obiicitur. Non tamen esse cuiuslibet est esse obiectivum sive esse apparens reali apparentia, sed solus Filius est isto modo obiectum, quod eius subsistere proprium consistit in obiici, et quodam apparere reali. Et si dicatur quod secundum hoc dicere Verbi, quod est
980 notionale, praecedet /Vn 177vb/ intelligere, et per consequens essentiale dependebit a notionali,

424 sic] sicut Pa Vn

425 nisi om. Br

426 fieri om. Pa

427 patet] apparet Bo

428 realiter] realis Bo

429 et] a add. Br

430 ponitur om. Pa

431 quod divina essentia . . . ipsum om. Bo

432 autem] etiam Br

433 nata om. Br

434 conduplicet] duplicet Bo Br Pa

435 Esset] est Bo

436 vel realiter . . . intentionalis om. Pa

437 eam iter. Vn

438 ita om. Pa

439 alio] aliquo Br

440 cuiusdam om. Pa

441 Pater om. Br

442 in om. Vn

443 verbum] ill. del. Pa

444 ipso] verbum add. Pa

445 quae] quod Bo

dicendum quod intelligere praeexigit dicere, non quia intelligere causetur a dicere, sed quia apparere causetur ab eo, apparere autem non est intelligere, sed est intelligere id cui fit huiusmodi apparere. Unde ille⁴⁴⁶ intelligit cui aliquid tamquam praesens apparet, non est autem inconueniens quod aliquod essentiale⁴⁴⁷ indigeat notionali, eo modo quo expositum fuit supra, d. 6.

985

In hoc ergo secundus articulus terminetur.

Articulus Tertius

Ubi declarantur quatuor ex praedictis, et primo de imagine: quomodo sit nomen personale. Opinio Graecorum⁴⁴⁸. Circa tertium⁴⁴⁹ vero considerandum est quod ex praedictis potest videri veritas aliquorum quae consueverunt circa istam materiam dubitari. Et primo quidem de nomine imaginis, an sit proprium Filii⁴⁵⁰, vel competat Spiritui Sancto in divinis. Dixerunt enim⁴⁵¹ Graeci quod Spiritus Imago /Pa 184vb/ est⁴⁵², sicut et Filius, cum procedat in identitate naturae, et sit simillimus Patri. Sed hoc stare non potest, quia de Spiritu non legitur in scripturis quod sit⁴⁵³ Imago, sicut de Filio dicitur⁴⁵⁴ ad Hebraeos 1⁴⁵⁵ quod “est splendor gloriae”, et “figura⁴⁵⁶ substantiae eius, sive character”, secundum aliam litteram; et prima ad Colossianos ait Apostolus quod “est imago Dei invisibilis⁴⁵⁷ primo genitus omnis creaturae”; et Sapientiae 7 dicitur de sapientia increata, quae verbum est, quod “est speculum sine macula maiestatis Dei, et imago bonitatis⁴⁵⁸ illius”; unde Augustinus, V *De trinitate*, cap. 2, /Vb 305ra/ dicit quod Filius Verbum dicitur quo modo Imago, et quod solus Filius est Imago.

1000

Opinio Richardi de Sancto Victore, VI *De trinitate*, cap. 11. Propterea dixerunt alii quod solus Filius est imago Patris, pro eo quod ratio imaginis /Br 288rb/ non attenditur penes essentialia, sed penes proprietates. Et quia Filius assimilatur Patri in hoc quod ab eo emanat Deus /Bo 195vb/ per spirationem, sicut a Patre, spirat enim Filius Spiritum Sanctum sicut Pater, ideo Filius imago dicitur, cum imitetur Patrem in hoc. Spiritus autem⁴⁵⁹ Sanctus, cum non producat ex se Deum, nec imitetur Patrem et Filium in aliqua proprietate personali, dici non potest⁴⁶⁰ imago. Unde posset ratio sic formari quod imago non attenditur penes intrinseca, sed⁴⁶¹ quasi penes extrinsecam similitudinem. Statua enim quae est imago hominis non assimilatur sibi⁴⁶² in interioribus, sed in extrinsecis, utpote in figura. Sed licet Filius et Spiritus Sanctus assimilentur⁴⁶³ Patri in intrinsecis et⁴⁶⁴ essentialibus, solus tamen Filius assimilatur sibi in proprietate quae est quasi extrinseca, videlicet in spiratione qua /X 631b/ producit Deus Spiritus Sanctus. Ergo solus Filius est imago Patris.

1010

Sed hic modus stare non potest: non quidem propter hoc quod aequalitas aut similitudo penes relationes originis non attenditur, sicut aliqui dicunt, imago enim talem similitudinem non includit, ut infra patebit, sed propter hoc quod⁴⁶⁵ Filius non est imago in eo quod spirator, sed in

1015

⁴⁴⁶ ille *om.* Pa

⁴⁴⁷ essentialis] intentionale Br Vn

⁴⁴⁸ Graecorum] *lac.* Vn

⁴⁴⁹ tertium] secundum Pa

⁴⁵⁰ Filii *om.* Br

⁴⁵¹ enim] ergo Pa

⁴⁵² est *om.* Pa

⁴⁵³ quod sit] sicut Pa

⁴⁵⁴ dicitur] legitur Br

⁴⁵⁵ 1 *om.* Vn

⁴⁵⁶ figura] figurae Vn

⁴⁵⁷ invisibilis] invisibili Vn

⁴⁵⁸ bonitatis] bonitati Pa Vn

⁴⁵⁹ autem *om.* Br

⁴⁶⁰ potest] dici *add.* Vn

⁴⁶¹ sed] et Vb

⁴⁶² sibi *om.* Br

⁴⁶³ assimilentur] assimilatur Br

⁴⁶⁴ et] in *add.* Br

⁴⁶⁵ quod *om.* Vb

eo quod Filius. Dicit enim Magister in littera quod eadem proprietate sive notione dicitur Verbum et Imago, qua Filius; et Augustinus, V *De trinitate*, cap. 16, dicit quod in omnibus his vocabulis Filius, Verbum, et Imago refertur persona Filii ad Patrem; certum est autem quod in
1020 quantum spirator Filius non refertur ad Patrem. Unde non potest dici quod in hoc sit imago, quod spirat Spiritum Sanctum, immo in hoc quod est Verbum et Filius.

Opinio aliorum. Et ideo dixerunt alii quod Spiritus Sanctus non est Imago, quia non potest dici Imago solius Patris aut solius Filii; non quidem Filii, ne sit Imago Imaginis; nec Patris, quia non
1025 immediate refertur ad Patrem, sed mediante Filio; nec utriusque, quia duorum non potest esse una imago.

Sed nec iste modus competens est: tum quia non apparet cur non possit⁴⁶⁶ dici⁴⁶⁷ una Imago Patris et Filii, sicut et⁴⁶⁸ unum Donum; tum quia Pater et Filius sunt unus spirator et unum in spirando, unde non apparet cur non possit eorum esse una imago, in quantum sunt unum; tum
1030 quia⁴⁶⁹ falsum est quin Spiritus Sanctus immediate referatur ad Patrem.

Opinio Thomae, parte prima, q. 35, art. 1 et 2. Et idcirco dixerunt alii quod de ratione imaginis est similitudo in specie, vel saltem in aliquo signo speciei, et maxime in⁴⁷⁰ figura, nam diversorum animalium diversae sunt figurae, non autem diversi colores. Et ideo si depingatur
1035 color alicuius in pariete, non dicitur imago, nisi depingatur figura. Ultra hoc autem requiritur⁴⁷¹ origo, quia ut Augustinus dicit in libro 83 *quaestionum*, unum ovum non est imago alterius, quia non est de illo expressum. Secundum hoc ergo Filius, qui procedit ut Verbum, de cuius ratione est similitudo speciei /Vb 305rb/ ad illud a quo procedit, dicitur esse Imago; Spiritus autem Sanctus Imago non est, quia procedit ut Amor, de cuius ratione /Br 288vb/ non est quod
1040 assimiletur in specie ei a quo procedit (quamvis hoc competat Amori, qui est Spiritus Sanctus⁴⁷², in quantum est Amor divinus, non per generalem rationem amoris).

Sed nec iste modus est congruus. Tum⁴⁷³ quia Spiritus Sanctus non procedit ut Amor, ut supra dictum est, sed potius ut amans in quodam esse donato per vim amoris; amans autem sic positus gerit similitudinem sui ipsius in quantum emittit et donat, sicut et verbum simile est ei
1045 cuius est verbum. Tum quia saltem amor divinus, in quantum huiusmodi⁴⁷⁴, similis est ei a quo procedit secundum istos, et per consequens Spiritus Sanctus, in quantum huiusmodi, erit imago. /X 632a/ Tum quia isti dixerunt alibi quod ex hoc quod⁴⁷⁵ aliquis rem aliquam amat, provenit quaedam impressio rei amatae in affectum⁴⁷⁶ amantis, secundum quam amatum dicitur in amante, sicut intellectum in⁴⁷⁷ intelligente; talis autem impressio repraesentat Spiritum
1050 Sanctum; ergo habuerunt⁴⁷⁸ dicere consequenter quod Spiritus Sanctus est similitudo rei amatae, et ita imago. Tum quia de ratione imaginis non videtur quod sit origo ab eo cuius imago est, alias soli carpentarii haberent imagines qui sciunt illas sculperere, nec essent⁴⁷⁹ imagines aliorum, et tamen imago diceretur, dato quod non esset producta, dum tamen ad repraesentandum esset ordinata; ovum⁴⁸⁰ vero⁴⁸¹ non dicitur imago ovi alterius, quia non est⁴⁸² ordinatum ad ipsum
1055 repraesentandum.⁴⁸³

⁴⁶⁶ possit] potest Vn

⁴⁶⁷ cur non possit dici om. Br

⁴⁶⁸ et om. Br

⁴⁶⁹ quia om. Bo

⁴⁷⁰ in] etiam Vb

⁴⁷¹ requiritur] sequitur Br

⁴⁷² imago non est quia . . . Sanctus om. Bo

⁴⁷³ tum om. Bo

⁴⁷⁴ huiusmodi] non add. Br

⁴⁷⁵ ex hoc quod om. Pa

⁴⁷⁶ affectum] effectum Pa

⁴⁷⁷ in om. Pa

⁴⁷⁸ habuerunt] habent Br

⁴⁷⁹ essent om. Pa

⁴⁸⁰ ovum om. Br

⁴⁸¹ vero] enim Pa

Opinio Durandi. Quapropter dixerunt alii quod imago non convenit Deo⁴⁸⁴ proprie. Non enim convenit Deo in ordine ad creaturas, quia de ratione imaginis est quod sit aliquid productum ad imitationem alterius cuius imago est⁴⁸⁵. Nihil autem divinum productum est ad imitationem
 1060 creaturae, sed potius e converso. Unde Deus non est imago creaturae, nisi improprie⁴⁸⁶
 accipiendo ‘imaginem’ pro exemplari, quomodo sumitur Genesis 1 cum dicitur: “Faciamus
 hominem ad imaginem et similitudinem nostram.” Nec etiam una persona est proprie imago
 alterius in divinis, quia ubi non est propria et realis similitudo, non potest esse imago proprie⁴⁸⁷
 quae importat similitudinem ad illud cuius⁴⁸⁸ est imago. Inter personas autem divinas non est
 1065 similitudo propria et realis. Non enim ratione proprietatum personalium⁴⁸⁹ et originum, quia
 penes eas⁴⁹⁰ nec similitudo attenditur nec aequalitas (secundum Augustinum, qui ait quod cum
 quaeritur quis⁴⁹¹ de quo sit⁴⁹², non est quaestio aequalitatis, sed originis); nec etiam penes
 essentialia, quia in illis personae sunt eadem simpliciter, et non aequales vel similes. Quare
 una persona non est alterius imago proprie. Improprie tamen sumendo ‘imaginem’, habet
 1070 locum⁴⁹³ in divinis, et convenit **/Bo 196ra/** tam Filio quam Spiritui Sancto, pro eo quod uterque
 producitur in similitudine et aequalitate ad Patrem; appropriatur tamen Filio, quia ex⁴⁹⁴ ratione
 nominis **/Pa 185ra/** habet quod sit similis Patri, dicitur enim ‘Filius’ quasi sit sicut Pater, non
 sic autem de Spiritu Sancto. Et iterum ex⁴⁹⁵ modo suae processionis habet Filius quod sit
 similis, quia **/Br 288va/** procedit per modum naturae, quae est vis assimilativa, Spiritus
 1075 autem⁴⁹⁶ Sanctus per modum voluntatis, per quam non semper simile producitur, **/Vb 305va/**
 sed quale et sicut placet voluntati.

Sed nec iste modus dicendi congruus est. Primo quidem in hoc quod ait quod Deus non
 dicitur⁴⁹⁷ imago creaturae, imago namque⁴⁹⁸ ab imitatione dicta est quasi⁴⁹⁹ sit **/Vn 178ra/**
 imitago⁵⁰⁰. Unde illud quod imitatur ab aliquo tamquam exemplar et illud quod imitatur ut
 1080 exemplatum dici potest imago; et secundum hoc scriptura asserit hominem factum ad imaginem
 Dei, et Augustinus, *De fide ad Petrum*, cap. 2, asserit quod una est sanctae trinitatis essentialiter
 divinitas⁵⁰¹ et imago ad quam factus est homo. Secundo vero in eo quod ait nomen imaginis non
 convenire proprie Filio, cum expresse dicat **/X 632b/** Augustinus, VI *De trinitate*, cap. 2, quod
 Verbum dicitur quo modo Imago, et quod est Imago Patris quemadmodum et Filius; constat
 1085 autem⁵⁰² quod proprie dicitur Filius; igitur et Imago. Tertio quoque in hoc quod ait imaginem
 attendi penes essentialia quae sunt eadem; expresse quidem, VII *De trinitate*, cap. 4, asserit
 Augustinus quod eo dicitur Filius, quo Verbum et Imago; et Magister asserit quod eadem
 proprietate et notione dicitur Filius, Imago, et Verbum; unde patet quod non ratione essentiae
 est Imago, sed ratione suae proprietatis; unde res positae in esse obiectivo habent quod sint
 1090 imagines ratione apparentiae, ut statim patebit. Quarto vero in hoc quod ait Spiritum Sanctum

⁴⁸² est *om.* Pa

⁴⁸³ Opinio aliorum. Et ideo dixerunt . . . repraesentandum *om.* Br Vn, cf. infra n. 505

⁴⁸⁴ Deo] divinis Br Pa Vb Vn

⁴⁸⁵ est *om.* Br

⁴⁸⁶ nisi improprie] nomen proprie Pa

⁴⁸⁷ non potest esse imago proprie *om.* Pa

⁴⁸⁸ cuius *iter.* Pa

⁴⁸⁹ personalium *om.* Bo Vb

⁴⁹⁰ eas *om.* Pa

⁴⁹¹ quis] quid Br Pa

⁴⁹² sit] fit Vb

⁴⁹³ locum *om.* Bo

⁴⁹⁴ ex] et Bo

⁴⁹⁵ ex] a Br

⁴⁹⁶ autem *iter.* Vn

⁴⁹⁷ dicitur] Deus Pa

⁴⁹⁸ namque] autem Bo

⁴⁹⁹ quasi *iter.* Br

⁵⁰⁰ quasi sit imitago *om.* Bo

⁵⁰¹ essentialiter divinitas] deitas Bo

⁵⁰² autem *om.* Pa

dici posse imaginem, dicit enim Augustinus quod solus Filius est Imago quemadmodum et Filius; constat autem quod propriissime est Filius, ita quod Spiritus Sanctus nullo modo est Filius; ergo sic est Imago, quod⁵⁰³ Spiritus Sanctus⁵⁰⁴ nullatenus est Imago.⁵⁰⁵

1095 **Quid dicendum**⁵⁰⁶ **secundum veritatem.** Restat igitur nunc⁵⁰⁷ dicere quod videtur sub triplici propositione.

Prima quidem⁵⁰⁸ quod ‘imago’ non accipitur in divinis secundum rationem generalem, qua similitudines corporales repraesentantes figuras animalium dicuntur imagines, nec etiam secundum quod filii dicuntur imagines aut parentum similitudines, sed secundum propriam
1100 rationem imaginis, quae reperitur in actibus cognitivis. Obiecta enim posita in esse apparenti dicuntur imagines, sicut apparet in speculis, nam perspectivus rimatur loca imaginum secundum situs in quibus rem visam necesse est apparere. Et secundum hanc rationem res posita in esse⁵⁰⁹ apparenti apud sensum exteriorem seu interiorem, vel intellectum, appellatur ‘imago’. Sicut ergo Filius in divinis non dicitur qualitercumque, sed Filius mentalis, qui Verbum est, sic nec
1105 Imago qualitercumque dicitur, sed Imago mentalis.

Secunda vero propositio est quod Filius non dicitur Imago ratione essentialium in quibus Patri assimilatur (vel potius identitatur), sed ratione proprietatis personalis. Non quidem spirationis activae, sed filiationis sive passivae locutionis, quemadmodum dicit Magister quod eo dicitur Verbum, quo Filius vel Imago. Est enim sciendum quod res posita in esse apparenti
1110 non est imago rei exterioris ratione absoluti sui, quia in hoc non est aliud a re extra, ut saepe dictum est – rosa enim quae lucet in mente non est alia a particularibus rosis existentibus in re extra. Est igitur⁵¹⁰ imago ratione esse apparentis, omne enim quod facit aliud apparere dicitur imago illius, dum tamen /Vb 305vb; Vn 178rb/ ad hoc ordinetur; et quia res posita in esse apparenti facit res quae sunt extra intellectui apparere, ratione⁵¹¹ huius /Br 289ra/ apparentiae
1115 res in tali esse posita appellatur ‘imago’. Sic igitur patet quod Verbum ex ea proprietate qua Verbum est dicitur Imago.

Tertia quoque propositio est⁵¹² quod licet Spiritus Sanctus in essentialibus omnibus⁵¹³ similis⁵¹⁴ sit Patri et Filio, non est tamen Imago, quia sua proprietate non est realis apparentia, non enim producitur ut apparentia, sed magis ut latio /X 633a/ seu amorosus impulsus. Unde
1120 sola illa quae ordinata sunt ad exhibendum aliud in esse praesenti et apparenti dicuntur imagines. Et ideo in humanis, filius est imago patris, et non e converso, quia natura ingeminavit quod pater salvetur in filio, et quasi repraesentetur in ipso. Spiritus autem Sanctus non emanat in tali esse praesenti, et ut faciat apparere, sed est potius impulsus quidam amorosus. Unde non potest dici⁵¹⁵ imago.

1125 Ex praedictis autem⁵¹⁶ colligi potest sufficientia nominum quae Filio appropriantur ratione sui modi proprii emanandi. Nam dicitur Proles, Partus Mentis, Conceptus, et Filius, pro eo quod de ratione emanationis suae est quod intra dicatur et concipiatur eo modo quo proles. Dicitur etiam Verbum, Declarativa Notitia, Splendor, et Lumen Paternae Gloriam, eo quod emanat ut⁵¹⁷ notitia obiectiva, cuius est manifestare, quasi enim res in memoria sunt in abdito, quia⁵¹⁸ non

⁵⁰³ quod] et Vn

⁵⁰⁴ Sanctus *om.* Br Vb Vn

⁵⁰⁵ Imago] Opinio aliorum. Et ideo dixerunt . . . repraesentandum *add.* Br Vn, cf. supra, n. 483

⁵⁰⁶ dicendum] videtur Br

⁵⁰⁷ nunc *om.* Br Vn

⁵⁰⁸ quidem *om.* Br

⁵⁰⁹ esse *om.* Br

⁵¹⁰ igitur] enim Br Vn

⁵¹¹ ratione] omne Vn

⁵¹² est *om.* Br

⁵¹³ omnibus *om.* Br Pa Vb Vn

⁵¹⁴ similis] similibus Pa

⁵¹⁵ dici] potest *add.* Br

⁵¹⁶ autem *om.* Br

⁵¹⁷ ut] in Bo

⁵¹⁸ quia *iter.* Br

1130 ponuntur in esse obiectivo; manifestare autem est proprietas luminis; procedit⁵¹⁹ ergo Filius tamquam⁵²⁰ splendor. Dicitur quoque Imago, Speculum, Character, Figura, et Species, pro eo quod emanat in quodam esse apparenti, quo Pater sibi ipsi⁵²¹ apparet, ut dictum est. /Bo 196rb/ Dicitur etiam⁵²² Veritas, in quantum ponitur in esse obiectivo, et ex eadem ratione appellatur Sapientia et Ars Dei Patris. Et per idem potest patere de ceteris nominibus sibi appropriatis.

1135

An ‘Verbum’ dicatur essentialiter vel personaliter. Opinio Durandi. Secundo vero consuetum est dubitari de nomine Verbi, an essentialiter vel notionaliter in divinis dicatur. Circa quod dixerunt aliqui quod ‘Verbum’⁵²³ de vi vocis et proprie essentialiter aliquid dicit et non⁵²⁴ personale, ex appropriatione tamen trahitur ad personale, sicut et sapientia. Et patet quidem
1140 primum, quia quod non importat aliquam realem emanationem activam vel passivam, sed tantum secundum rationem, non est aliquid personale, personalia namque ad emanationes pertinent; Verbum autem in divinis est huiusmodi, est enim ipse actus intelligendi; emanatio autem actus intelligendi ab intelligente et verbi a dicente (quod idem est), non est⁵²⁵ realis emanatio, sed tantum secundum rationem. Unde intelligere non est intellectionem producere⁵²⁶,
1145 sed intellectionem habere, nec dicere est⁵²⁷ verbum producere, sed ipsum habere, sicut calere non est producere calorem⁵²⁸, sed habere ipsum formaliter inhaerentem. Ergo de vi vocis et proprie, ‘Verbum’ non dicit aliquid personale, sed potius essentialiter, sicut amor et⁵²⁹ intellectio. Secundum vero patet, quia nos devenimus in cognitionem divinorum ex creaturis. Et ideo sicut videmus in trinitate creata, quae attenditur secundum memoriam, intelligentiam, et voluntatem,
1150 et⁵³⁰ primum procedens est actualis notitia, quae est verbum, secundum vero est amor, sic primae personae procedenti in divinis appropriamus nomen verbi, personae autem ultimo procedenti appropriamus /Pa 185rb; Vb 306ra/ nomen amoris, licet tam verbum /Br 289rb/ quam amor essentialiter dicantur. Nullus ergo debet imaginari quod Filius procedat⁵³¹ a Patre per actum intellectus, et ideo sit Verbum proprie, et Spiritus /X 633b/ Sanctus per actum
1155 voluntatis, qui est spirare, et ideo⁵³² sit Amor proprie⁵³³, quia, circumscriptis omnibus actibus intellectus et⁵³⁴ voluntatis, adhuc essent in divinis generatio Filii et spiratio Spiritus Sancti, per actus⁵³⁵ competentes naturae propter suam fecunditatem; sed talia nomina eis appropriantur propter illa, quae videmus in trinitate creata.

Sed hic modus dicendi evidenter deficit in tribus. Primo quidem in hoc quod dicit ‘Verbum’
1160 de vi vocis dici essentialiter in divinis, sicut et ‘sapientia’, appropriate tamen personaliter dici de solo Filio. Omnia namque essentialia nomina, quantumcumque appropriantur alicui personae, praedicantur tamen⁵³⁶ de tribus personis, nec⁵³⁷ umquam in scripturis vel a sanctis inveniuntur negari de tribus. Unde licet amor vel caritas approprietur Spiritui Sancto, legitur tamen quod Deus caritas est, prima Ioannis 4; et Augustinus, XV *De trinitate*, cap. 17, dicit
1165 quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus dicuntur simul omnes⁵³⁸ una caritas⁵³⁹. Similiter etiam

⁵¹⁹ procedit] procedat Pa

⁵²⁰ tamquam] tam Br

⁵²¹ ipsi *om.* Bo

⁵²² etiam] enim Pa

⁵²³ quod Verbum *om.* Vn

⁵²⁴ non] aliquid *add.* Br

⁵²⁵ est *om.* Pa

⁵²⁶ producere *om.* Pa

⁵²⁷ est *om.* Pa;] non Br

⁵²⁸ calorem *om.* Br

⁵²⁹ et *om.* Pa

⁵³⁰ et *om.* Bo;] quod Br

⁵³¹ procedat] procedit Br

⁵³² ideo] si *add.* Vn

⁵³³ proprie] et *add.* Br

⁵³⁴ et *om.* Pa

⁵³⁵ actus] accidens Bo

⁵³⁶ tamen *om.* Pa

⁵³⁷ nec] non Bo

⁵³⁸ omnes *om.* Pa

quamvis approprietur sapientia Filio, numquam legimus ipsam negari de tribus, immo Augustinus, ubi supra, dicit quod Pater et⁵⁴⁰ Filius et Spiritus Sanctus⁵⁴¹ sunt una sapientia. Sed doctores sancti sic⁵⁴² dicunt Verbum praedicari de Filio quod⁵⁴³ omnino negant ipsum dici de aliis duobus; unde Augustinus, V *De trinitate*, cap. 2, dicit quod Verbum quidem solus Filius
 1170 accipitur, non simul Pater et Filius tamquam ambo sint unum Verbum. Ergo manifestum est quod ‘Verbum’ de vi vocis non est essenziale ex aliqua similitudine appropriatum personae, immo nullo modo est essenziale. Et confirmatur, quia fallit regula omnium appropriatorum, secundum quam dicitur quod Filius est sapientia de sapientia, et tamen ambo una sapientia; et lumen de lumine, et⁵⁴⁴ ambo unum lumen; et ars de arte, et ambo una ars. Et tamen non⁵⁴⁵
 1175 dicitur Filius Verbum de Verbo, et ambo unum Verbum, VI *De trinitate*, cap. 2.

Praeterea, nullum essenziale propter appropriationem amittit naturam suam, nec aliae personae spoliatur eo propter hoc quod appropriatur⁵⁴⁶ ad aliquam, alioquin tolleretur ab eis aliquid essenziale. Sed nomen Verbi tollitur a Patre et Spiritu Sancto secundum Augustinum, V *De trinitate*, cap. 16, qui dicit quod nec Verbum, nec Imago, nec Filius dicitur Pater; et XV *De trinitate*, cap. 16⁵⁴⁷, dicit quod in hac trinitate non dicitur Verbum Dei, nisi Filius; quod tamen esset erroneum, si Verbum de ratione sua esset essenziale. Ergo impossibile est istud poni.

Secundo vero deficit in hoc quod ait /Vn 178va/ Verbum non⁵⁴⁸ importare productionem passivam vel emanationem realem. Illud enim quod in suo significato relationem includit, de necessitate productionem importat, quia relationes originis sunt realiter idem cum
 1185 productionibus ipsis, ut visum est supra. Sed Augustinus, VII *De trinitate*, cap. 4, dicit quod sicut Filius ad Patrem refertur, ita et⁵⁴⁹ Verbum ad eum cuius est Verbum refertur. Et propterea non eo⁵⁵⁰ Verbum quo sapientia, quia Verbum non ad se dicitur, sed tantum relative ad eum cuius est Verbum, sicut Filius ad Patrem. /Vb 306rb/ Ergo de necessitate in vocabulo Verbi importatur passiva productio et origo.

Praeterea, si Verbum /Br 289va/ non importaret originem plus quam sapientia, sequeretur quod Filius /X 634a/ esset Verbum non eo quo Filius, sed eo quo Deus, sicut est sapientia eo quo⁵⁵¹ Deus, non eo quo Filius. Sed hoc negat expresse Augustinus, VII *De trinitate*, cap. 4, ait enim quod eo Filius quo Verbum, et eo Verbum quo Filius; sapientia vero eo quo essentia; et ideo quia Pater et Filius una essentia sunt, et una sapientia. Et infra, cap. 5, dicit quod “Verbum
 1195 secundum quod sapientia est et essentia, et hoc est quod Pater; secundum vero quod Verbum, non est hoc quod Pater, quia Verbum /Bo 196va/ non est Pater, sed relative dicitur, sicut Filius.” Haec Augustinus. Ergo impossibile est quod Verbum sit nomen essenziale, appropriatum tamen eo modo quo sapientia, et quin includat⁵⁵² productionem passivam et relationem originis plus quam includat⁵⁵³ sapientia.

Tertio vero deficit in eo quod ait quod, circumscripto omni actu intellectus, adhuc Verbum procederet in divinis. Illud enim quod Pater se ipsum cogitando genuit, non gigneretur circumscripto omni actu intellectus, cum cogitatio pertineat ad actum intellectus. Sed Augustinus dicit⁵⁵⁴, *De cognitione verae vitae*, quod “summus Deus cum se ipsum talem, qualem est cogitavit, procul dubio similem sibi per omnia imaginem generavit”; et infra: “Deus

⁵³⁹ charitas] esse *add.* Pa

⁵⁴⁰ et *om.* Bo

⁵⁴¹ Sanctus *om.* Vn

⁵⁴² sic *om.* Bo

⁵⁴³ quod *om.* Pa

⁵⁴⁴ et] tamen *add.* Pa

⁵⁴⁵ non] vero Vn

⁵⁴⁶ appropriatur] appropriantur Br

⁵⁴⁷ qui dicit . . . 16 *om.* Vn

⁵⁴⁸ non *om.* Vn

⁵⁴⁹ et *om.* Pa

⁵⁵⁰ eo *om.* Pa

⁵⁵¹ quo] quod Pa

⁵⁵² includat] includit Pa

⁵⁵³ includat] includet Br

⁵⁵⁴ Sed Augustinus dicit] dicit Augustinus Bo

1205 Verbum suum genuit, cum se ipsum cogitando dixit, et quia totam mundi formam eadem cogitatione creavit, ideo dicitur quod omnia in Verbo suo fecerit”; et infra: “cum nos aliquam rem cogitamus, ipsius rei imaginem in nostra cogitatione formamus⁵⁵⁵, sic Deus, cum se ipsum cogitavit, similem sui⁵⁵⁶ per omnia imaginem formavit, et hoc dicitur Verbum Dei”; et infra: “summus Pater Verbum suum se ipsum cogitando genuit, quod in Patris et Spiritus Sancti
1210 essentia simul coessentiale subsistit.” Haec Augustinus. Ex quibus evidenter concluditur quod, subtracto omni actu ad intellectum pertinente⁵⁵⁷, non emanaret Filius in divinis.

Opinio Thomae, parte prima, q. 34, art. 1, licet oppositum dicat in *Scripto*. Propterea dixerunt alii quod ‘Verbum’ proprie acceptum dicitur personaliter, quia conceptus cordis de
1215 ratione sua habet quod ab alio procedat, scilicet⁵⁵⁸ a notitia concipientis; et ideo nomen Verbi, secundum quod proprie in divinis dicitur, significat aliquid ab alio procedens, quod pertinet ad rationem nominum personalium, eo quod personae divinae secundum originem distinguuntur. Unde oportet quod nomen Verbi secundum quod proprie in divinis accipitur, non sumatur essentialiter, sed personaliter tantum.

1220 Dixerunt tamen alibi oppositum huius dicti, scilicet quod Verbum est⁵⁵⁹ similitudo rei intellectae, prout est concepta in intellectu ordinata ad manifestationem sui vel alterius. Ista autem similitudo vel species potest accipi in Deo dupliciter. Quia⁵⁶⁰ vel secundum quod est illud quo formaliter aliquid intelligitur in divinis, et sic est essentia divina; et sic verbum et illud cuius est verbum non differunt nisi secundum solam rationem. Alio modo, prout illa species vel
1225 similitudo rei intellectae est aliquid distinctum /Br 289vb/ realiter ab eo cuius similitudinem gerit; et sic persona Filii proprie⁵⁶¹ dicitur Verbum. Non tamen propter hoc est nisi /X 634b/ unum Verbum in divinis, quia persona non distinguitur ab essentia.

Sed nec iste modus dicendi competens est quantum ad ultimum dictum, quia species vel similitudo quae est ratio intelligendi⁵⁶² /Vb 306va/ nullo modo dicitur verbum. Tum /Pa 185va/
1230 quia⁵⁶³ in nomine verbi importatur relatio⁵⁶⁴ ad dicentem, ut statim dictum est. Tum quia de ratione verbi est quod sit proles mentis et partus, secundum Augustinum, IX *De trinitate*, cap. 22, et similiter quod nascatur⁵⁶⁵ et gignatur de sola scientia, secundum eundem, XV *De trinitate*, cap. 15, qui dicit quod verbum nostrum de sola scientia nostra nascitur; et infra verbum verum⁵⁶⁶ non est nisi quod⁵⁶⁷ de re quae scitur gignitur; et ubique hoc innuit
1235 Augustinus. Unde patet quod similitudo vel species non habet rationem verbi.

Opinio aliorum. Quapropter dixerunt alii quod Verbum et est essentiale et est notionale, secundum quod est duplex notitia. Est enim quaedam notitia⁵⁶⁸ realiter producta et emanans a memoria, et haec dicitur Verbum reale et est persona Filii; quaedam vero⁵⁶⁹ est secundum
1240 rationem emanans a memoria, et haec est intellectio seu notitia essentialis, quia secundum rationem intelligendi divinum intelligere procedit a potentia intellectiva, et talis notitia est verbum secundum rationem, et sic verbum essentialiter⁵⁷⁰ dicitur. Unde est unum Verbum

⁵⁵⁵ formamus] et *add.* Br

⁵⁵⁶ sui] sibi Bo

⁵⁵⁷ pertinente] pertinentem Bo

⁵⁵⁸ procedat scilicet] procedet scilicet quod Br

⁵⁵⁹ est *iter.* Vn

⁵⁶⁰ Quia *om.* Br

⁵⁶¹ proprie *om.* Br Vn

⁵⁶² ratio intelligendi] res Bo

⁵⁶³ quia *om.* Pa

⁵⁶⁴ relatio] ratio Pa Vb Vn

⁵⁶⁵ quod nascatur] cognoscatur Bo; nascatur] nascitur Pa

⁵⁶⁶ verum] verbi Br Pa Vb Vn

⁵⁶⁷ quod *om.* Vn

⁵⁶⁸ Est enim quaedam notitia *om.* Vb

⁵⁶⁹ Filii; quaedam vero] Verbi quaedam enim Bo

⁵⁷⁰ essentialiter] essentiale Bo

secundum rem, et illud est personale, et est verbum secundum rationem procedens⁵⁷¹, et illud est
essentiale.

1245 Sed nec iste modus conveniens est in duobus.

Primo namque deficit in motivo, quia imaginatur quod in divinis sit ratio intellectus
potentiae, et⁵⁷² quod intellectio actualis secundum rationem eliciatur ab intellectu⁵⁷³. Hoc autem
falsum ostendetur inferius, ubi declarabitur quod in Deo non est nisi intelligere actus omnino
inelicitus secundum rationem, et mere subsistens. Unde non est ibi⁵⁷⁴ ratio intellectivae
1250 potentiae.

Secundo vero deficit in hoc quod ponit Verbum secundum rationem /Vn 178vb/ et
essentiale. Oppositum enim⁵⁷⁵ huius dicit Augustinus, XV *De trinitate*, cap. 16, ait enim quod
non est⁵⁷⁶ Verbum in divinis nisi Filius; et contra perfidiam Arrianorum dicit quod solus Filius
Verbum est in divinis. Et Anselmus, *Monologion* 62, ait quod impossibile est in summa essentia
1255 Verbum aliud esse praeter id quod nascitur ut Imago et vere Filius Dei⁵⁷⁷. Similiter et
Richardus, VI *De trinitate*, cap. 12, dicit quod unus solus in trinitate dicitur Verbum Dei,
scilicet solus Filius.

Praeterea, nullus distinguit in divinis duplicem Filium, unum realem et alterum rationis. Sed
idem est iudicium de Verbo et de Filio, quia /Bo 196vb/ eadem notione est Verbum quo Filius,
1260 et Filius quo /Br 290ra/ Verbum, secundum Augustinum et Magistrum in littera. Ergo
incompetenter distinguitur duplex Verbum, reale et rationis, essentielle et personale.

Opinio Scoti, Scripto I, distinctione praesenti. Quocirca dixerunt alii quod ‘Verbum’ est
tantummodo personale in Deo, quia concretum et abstractum significant idem per se, licet sub
1265 alio modo significandi, sicut Filius⁵⁷⁸ et filiatio. Abstractum autem verbi potest dici ‘verbatio’,
quae non est aliud quam passiva expressio alicuius de intellectu. Unde importat notitiam
actuaalem cuius est talis expressio /X 635a/ per modum connotati, et quoniam in divinis
actualiter exprimi per modum notitiae⁵⁷⁹ subsistentis, competit soli personae secundae in
divinis. Ideo Verbum est mere personale et proprietatem personalem significat; quamvis autem
1270 intellectio actualis Patris sit quasi genita virtute memoriae ut in Patre, non tamen est vere genita,
quia non distincta realiter, et ideo non est Verbum.

Sed nec iste modus dicendi videtur congruus in duobus.

Primo quidem in eo quod ait Verbum significare /Vb 306vb/ notitiam genitam vel
expressam⁵⁸⁰, ostensum est enim supra quod Verbum non emanat ut intellectio actualis, sed ut
1275 notitia obiectiva.

Secundo vero in eo quod ait intellectionem Patris esse quasi genitam virtute memoriae ut in
Patre, secundum hoc enim habuerunt concedere consequenter quod haberet rationem Verbi,
saltem secundum rationem; sicut enim se habet notitia realiter genita et realiter a gignente
distincta ad esse verbum reale, sic notitia secundum⁵⁸¹ rationem genita et a gignente secundum
1280 rationem distincta ad esse verbum rationis. Sed illa notitia sic realiter genita est verbum reale
secundum eos. Ergo notitia secundum rationem genita et distincta ratione a memoria ut in Patre,
erit Verbum secundum rationem⁵⁸², et ita duplex verbum, quod impugnatum est in praecedenti
opinionem.

⁵⁷¹ procedens] praecedens Bo

⁵⁷² et] id Bo

⁵⁷³ ab intellectu *om.* Pa

⁵⁷⁴ ibi] nisi *add.* Pa

⁵⁷⁵ enim] est Bo Pa

⁵⁷⁶ est *om.* Pa

⁵⁷⁷ Dei] dicitur Bo

⁵⁷⁸ Filius *om.* Pa

⁵⁷⁹ notitiae *om.* Vb

⁵⁸⁰ vel expressam] et expressam unde Vb

⁵⁸¹ secundum] per Br

⁵⁸² genita et distincta . . . rationem *om.* Pa

1285 **Quid dicendum secundum veritatem.** Restat igitur nunc dicere quod videtur. Unde omnino concedendum est quod Verbum dicitur personaliter, et nullo modo essentialiter, sicut et nomen Filii vel Imaginis. Cuius ratio est quia Verbum non est aliud in divinis quam Deus positus in esse conspicuo, obiectivo, et apparenti. Sed manifestum est quod nihil habet tale esse nisi solus Filius in divinis, nec realiter nec secundum rationem. Realiter quidem non, quia non Pater, nec
 1290 Spiritus Sanctus, cum Pater subsistat per modum dicentis et apparentiam realiter inferentis; nec Spiritus Sanctus, cum subsistat per modum lati et dati ex⁵⁸³ vi amoris; nec etiam essentia cum abstrahat quantum est ex se ab omni modo subsistendi, nec appropriet sibi aliquam ex tribus, sed omnibus indistinguibiler adunetur⁵⁸⁴.

Nec iterum secundum rationem habet in divinis aliquid esse tale, quia **/Br 290rb/** tunc⁵⁸⁵ apparentia illa esset intentionalis et deminuta, et egeret divinus intellectus aliquo deminuto, quia praesentia et apparentia huiusmodi, sine qua non intelligeret, quod esset taliter apparens et praesens. Ergo necesse est quod non sit aliquod Verbum aliud a Filio in divinis, nec reale nec rationis.

Et si dicatur quod Pater est praesens⁵⁸⁶ sibi ipsi, et Spiritus Sanctus apparet sibi ipsi, et⁵⁸⁷ similiter essentia apparet omnibus tribus, dicendum quod Pater ut apparens sibi ipsi duo importat, scilicet apparentiam et id ipsum quod est, videlicet essentiam. Essentia autem ut apparens Verbum est et Filius, quoniam talis apparentia non est fictitia, sed aliquid reale in Deo; unde Pater, ut constituit se ipsum **/X 635b/** sibi praesentem aut apparentem⁵⁸⁸, necessario gignit Verbum, et distinguitur ipse ut apparens a se ipso personaliter, quamvis omnino essentialiter sit
 1300 idem.

Sed forte dicitur⁵⁸⁹ quod Pater ponit suam personalitatem et suam proprietatem personalem in esse apparenti, cum sua personalitas sibi ipsi sit praesens et intelligatur ab eo, et ita Verbum erit Patris personalitas et proprietas ut apparens. Unde posset sic argui: omne quod ponitur in divinis in esse apparenti est Verbum; personalitas Patris et sua paternitas ponitur in esse
 1310 apparenti, cum intelligatur; ergo erit Verbum. Dicendum quod contradictio est personalitatem Patris poni in esse apparenti et quod⁵⁹⁰ remaneat personalitas, quoniam esse apparens est modus intrinsecus subsistendi; **/Pa 185vb/** unde id quod apparet et sua apparentia sunt invicem⁵⁹¹ indistincta⁵⁹², et ideo constituunt suppositum. Similiter etiam impossibile est⁵⁹³ quod dicere ponatur⁵⁹⁴ in esse apparenti sive paternitas et quod remaneat id ipsum⁵⁹⁵, cum dicere et dici sint
 1315 **/Vb 307ra/** opposita; apparere autem non est aliud quam alicui dici. Unde regula generalis est quod omne positum in esse apparenti remanet illud idem quod erat sine esse apparenti⁵⁹⁶, nisi sit oppositio inter esse apparens et ipsum. Et est simile ad hoc de lapide existente extra et suo existere, ambo enim apparent intellectui consideranti quod res est extra⁵⁹⁷; lapis igitur et suum existere extra sic⁵⁹⁸ capiunt esse apparens **/Vn 179ra/** quod istud in mente apparens est vere
 1320 lapis qui est extra; non tamen est ipsum esse extra, quia opponuntur esse apparens et esse extra, nec unum⁵⁹⁹ est aliud.

583 ex] per Pa

584 adunetur] adunatur Bo

585 quia tunc om. Pa

586 praesens om. Bo

587 et om. Br

588 aut apparentem om. Pa

589 Sed forte dicitur] Et si dicatur ulterius Bo

590 quod om. Vn

591 invicem] ad invicem Pa

592 indistincta] distincta Bo

593 est om. Vn

594 ponatur] ponitur Vn

595 et quod remaneat id ipsum om. Bo

596 remanet illud . . . apparenti om. Br

597 extra] et add. Pa

598 sic] sicut Pa

599 unum] verum Pa

Cum igitur arguitur quod omne positum in esse apparenti in divinis est Verbum, verum est, nisi esse apparens illi opponatur, nam si opponitur sibi esse⁶⁰⁰ apparens, non est idem cum ipso quod /Bo 197ra/ sic ponitur apparere. Et cum additur quod personalitas Patris et sua proprietates, quae est dicere vel generare, ponuntur in esse apparenti, utique verum est; sed poni eorum /Br 290va/ in esse apparenti sive eorum apparentia non est id ipsum quod generare aut personalitas, immo⁶⁰¹ oppositum; et ideo non infertur quod personalitas Patris sit⁶⁰² Verbum. Unde procedit haec instantia ex falsa imaginatione, quasi omne⁶⁰³ positum in esse apparenti sit id ipsum cum eo quod est in se; hoc autem verum est in omni alio quam in illo quod opponitur ipsi esse apparenti. Et ideo cum Pater se ipsum ponit in huiusmodi esse, ipse sic positus idem est cum ponente, praeterquam in ponere et poni, quae ad invicem opponuntur.

An ‘dicere’ sumatur essentialiter vel notionaliter in divinis. Opinio Durandi. Tertio vero consuetum est dubitari de ipso dicere, an sumatur essentialiter vel personaliter in divinis. Et dixerunt aliqui quod dicere est actus essentialis et nullo modo personalis, est enim communis tribus, quia Pater dicit se et alios duos, et similiter Filius. Unde non est aliud dicere quam intelligere et intueri. Pro hac autem opinione videtur dictum Anselmi, *Monologion*, 62 cap., ubi dicit quod certissimum est quod singulus quisque in divinis est dicens, et unusquisque se ipsum et alios⁶⁰⁴ duos dicit; nihil enim aliud est summo spiritui huiusmodi dicere quam /X 636a/ quasi cogitando intueri, sicut nostrae mentis locutio non est aliud quam cogitantis inspectio.

Sed hic modus dicendi omnino impossibilis est⁶⁰⁵, quia probatum est supra ex dictis Augustini quod unum solum est Verbum in divinis. Certum est autem quod dicens refertur ad dictum et verbum, omne enim dicens aliquod⁶⁰⁶ verbum dicit. Ergo impossibile est⁶⁰⁷ quod sit alius⁶⁰⁸ dicens quam Pater in divinis. Et confirmatur, quia Augustinus, XV *De trinitate*, cap. 14, dicit quod tamquam se ipsum dicens, Pater genuit Verbum sibi aequale per omnia, non enim se ipsum integre perfecteque dixisset, si aliquid minus aut⁶⁰⁹ amplius esset⁶¹⁰ in eius Verbo quam in ipso; et cap. 17 subdit quod sicut in trinitate non dicitur Verbum⁶¹¹ Dei nisi Filius, sic nec de quo est genitum Verbum nisi Pater; et VII *De trinitate*, cap. 1, ait quod dicens illo coaeterno Verbo, non singulus intelligitur in divinis, et ibi determinat quod non ita est sapiens quo modo dicens. Unde manifestum est quod dicere est actus productivus et personalis.

Opinio Scoti et aliorum quorundam. Propterea⁶¹² dixerunt alii quod sicut Verbum non sumitur nisi personaliter, ita quod solus Filius est Verbum, ita nec dicere⁶¹³ sumitur nisi notionaliter⁶¹⁴ /Vb 307rb/ et competit soli Patri. Sed contra istum modum dicendi est auctoritas Anselmi superius allegata, quae dicit⁶¹⁵ quod quaelibet persona in divinis est dicens se ipsam et alias duas.

Quid dicendum secundum veritatem. Restat /Br 290vb/ igitur nunc dicere quod videtur. Unde sciendum est⁶¹⁶ quod ‘dicere’ est aequivocum. Quandoque enim sumitur pro ‘exprimere et

⁶⁰⁰ esse] omne Vn

⁶⁰¹ immo] primo Bo Pa

⁶⁰² sit] et Bo

⁶⁰³ omne om. Bo;] esse Vb;] id quod est Br

⁶⁰⁴ alio] aliquos Pa

⁶⁰⁵ est om. Vn

⁶⁰⁶ aliquod] aliud Pa

⁶⁰⁷ est om. Br

⁶⁰⁸ alius] aliud Bo

⁶⁰⁹ aut] vel Pa

⁶¹⁰ esset iter. Pa

⁶¹¹ Verbum iter. Br

⁶¹² Propterea] Praeterea Br

⁶¹³ dicere om. Bo

⁶¹⁴ notionaliter] nominaliter Bo

⁶¹⁵ sed contra . . . dicit om. Bo

⁶¹⁶ est om. Br Pa Vb Vn

1360 formare Verbum', et sic est notionale et convenit soli Patri; quandoque vero pro 'recipere Verbum et intueri seu intelligere', et sic est⁶¹⁷ commune tribus, quia⁶¹⁸ singulus⁶¹⁹ trium Verbum⁶²⁰ recipit obiective, et intuetur ac intelligit. Et secundum hoc loquitur Anselmus quod quilibet trium dicit se ipsum et alios duos, hoc est intelligit et intuetur, ut⁶²¹ ipsemet⁶²² exponit, dicens quod non est aliud summo spiritui dicere quam cogitando intueri. Ratio⁶²³ vero quod
 1365 'dicere' sumatur aequivoce, et non 'Verbum', haec est quia difficile est distinguere in actu intellectus⁶²⁴ dicere ab intelligere. In quantum enim virtute ipsius activa res apparet passive, appellatur 'dicere' sive 'loqui active'; prout autem sibi⁶²⁵ fit apparitio, dicitur 'intelligere'. Et ratione huius propinquitatis aliquando⁶²⁶ sumitur 'dicere' pro 'intelligere' et 'intueri'. Non est autem ita de Verbo, quoniam statim patet quod est aliquid productum, et per consequens
 1370 pertinens ad personam. Est tamen sciendum quod 'dicere' aliquando sumitur pro 'manifestare', eo modo quo Deus dicitur "loqui" rationali creaturae ipsam illustrando, sicut locutus est in prophetis; et sic sumitur essentialiter. Sed non loquitur⁶²⁷ hic de ipso⁶²⁸ dicere nisi ut est ad intra. /X 636b/

1375 **An Verbum importet⁶²⁹ specialem respectum ad⁶³⁰ creaturam, quem personae aliae non importent⁶³¹. Opinio Thomae, parte prima, q. 34, art. 4, in solutione argumenti primi, et Garri.** Quarto quoque consuetum est dubitari de Verbo, an respectum importet⁶³² ad creaturam ex sua proprietate personali. Et voluerunt aliqui dicere quod non, sed tantum ratione essentiae, quae includitur in significato personae; sicut enim proprium est Filii quod sit genitus, sic
 1380 proprium est eius⁶³³ quod sit genitus creator et genitus Deus; unde⁶³⁴ nihil prohibet quod ratione essentiae⁶³⁵ respectum importet ad creaturam.

Hanc autem opinionem confirmaverunt aliqui multipliciter. Primo quidem, quia Verbum non habet respectum ad creaturam nisi vel ratione scientiae vel ratione⁶³⁶ idearum speculatarum et practicarum⁶³⁷. Haec autem omnia ratione essentiae sunt aequaliter in qualibet persona, nisi
 1385 quod in una est ex se, in alia vero quia producta⁶³⁸ ab /Vn 179rb/ altera; nihilominus propter hoc non⁶³⁹ variatur respectus, sicut si una imago ab uno speculo reflecteretur in aliud, /Bo 197rb/ eundem respectum repraesentativum haberet imago in tertio ad rem repraesentatam, quem haberet⁶⁴⁰ in primo.

Secundo vero, quia Anselmus dicit, /Pa 186ra/ *Monologion* 35, quod, quia Verbum simile
 1390 est Patri, consequitur⁶⁴¹ necessario ut /Br 291ra/ omnia quae sunt in illo, eadem et eodem modo

⁶¹⁷ est om. Pa

⁶¹⁸ quia] et Pa

⁶¹⁹ singulus] est add. Vn

⁶²⁰ verbum om. Bo

⁶²¹ ut] et Bo

⁶²² ipsemet] se add. Br Vb

⁶²³ Ratio] ideo Bo

⁶²⁴ intellectus om. Pa

⁶²⁵ sibi om. Pa

⁶²⁶ aliquando] aliunde Bo

⁶²⁷ loquitur] loquimur Bo Br Pa

⁶²⁸ ipso om. Pa

⁶²⁹ importet] importat Br

⁶³⁰ ad] ac Bo

⁶³¹ importent] important Br Pa Vn

⁶³² importent] important Br

⁶³³ eius om. Br Pa Vb Vn

⁶³⁴ unde] quod Bo

⁶³⁵ quod ratione essentiae om. Bo

⁶³⁶ scientiae vel ratione om. Vn

⁶³⁷ et practicarum om. Pa

⁶³⁸ producta] improducta Vn

⁶³⁹ non om. Bo

⁶⁴⁰ quem haberet] quem habere Bo

⁶⁴¹ consequitur] quod sequitur Bo

sint in Verbo eius; et concludit quod quemadmodum sunt in Verbo eius omnia⁶⁴² via et veritas, ita sunt in scientia Patris. Et cap. 38 dicit quod “certum est unicuique personarum sigillatim, et utrisque⁶⁴³ simul, inesse⁶⁴⁴ quicquid sunt in essentia, et quicquid sunt ad creaturam, ut in eo quod⁶⁴⁵ sunt substantialiter, vel quod⁶⁴⁶ sunt ad creaturam semper individuam teneant unitatem⁶⁴⁷”; et subdit quod non sunt duo in aliquo quod significet⁶⁴⁸ essentiam aut habitudinem ad creaturam. Ex quibus concluditur quod nullus respectus est in Verbo ad creaturam, /Vb 307va/ qui⁶⁴⁹ non sit⁶⁵⁰ communis ceteris personis.

Tertio vero idem patet quia proprietates relativa⁶⁵¹ non videtur fundamentum alicuius respectus ad creaturam, nec creaturae dependent a proprietate aliqua personali; et per⁶⁵² consequens Verbum non habet ratione proprietatis quod importet⁶⁵³ respectum ad creaturam, sed ratione essentiae quae communis est tribus. Dixerunt tamen isti quod respectus communis tribus personis appropriatur Filio ratione declarationis, nam aliae personae non habent sic declarare.

Sed hic modus dicendi stare non potest, quin Verbum per suam propriam⁶⁵⁴ rationem singulari modo connotet⁶⁵⁵ creaturam, quo modo nec essentia connotat nec alia persona. Cui enim competit singulariter notare aliquid in obliquo, quod alteri non competit, illud secundum propriam rationem connotat id quod dat intelligi in obliquo. Sed manifestum est quod Verbum creaturam dat intelligi in⁶⁵⁶ obliquo, non enim Spiritus est Spiritus essentiae et creaturae, Verbum autem dicitur Verbum essentiae et omnis creaturae. Proprie etiam dicitur quod creaturae dicuntur Verbo, et nullus dicit quod dicantur Patre vel Spiritu Sancto. Ergo /X 637a/ secundum suam propriam rationem Verbum connotat⁶⁵⁷ creaturas.

Praeterea, omnis respectus qui debetur Verbo ratione essentiae aequae⁶⁵⁸ importatur per Filium sicut per Verbum, et eodem modo per rationem vel per quodcumque vocabulum exprimens personam Filii. Sed Augustinus dicit, 83 *quaestionum*, q. 63, exponens illud “in principio erat Verbum” quod “hoc loco ‘verbum’ melius interpretamur⁶⁵⁹, ut significetur non solum ad Patrem respectus, sed ad illa quae per Verbum facta sunt operativa potentia.” Ergo Verbum per suam propriam rationem connotat creaturas.

Praeterea, illud quod secundum suam propriam rationem non intelligitur sine aliquo, videtur illud connotare. Sed Verbum semper intelligitur ut alicuius Verbum, utpote creaturae vel alterius. Unde Augustinus, VII⁶⁶⁰ *De trinitate*, cap. 3, dicit quod sicut Verbum quod nos proferimus se ipsum ostendit et illud de quo loquimur, sic Verbum Dei, per quod facta sunt omnia, ostendit Patrem sicuti⁶⁶¹ est; et eadem ratione possumus dicere quod ostendat omnia. Ergo de ratione Verbi est ut connotet omnia dicta et per ipsum verbata, ut ita liceat loqui.

Nec valent /Br 291rb/ motiva. Primum siquidem non, quia non est verum quod Verbum connotet creaturam ratione scientiae, vel per modum ideae per suam proprietatem, hoc enim est commune tribus; sed connotat eam per modum expressi vel eius de quo formatur, quia de omni

⁶⁴² omnia] nam Vn

⁶⁴³ utrisque] utriusque Bo Pa;] utrique Br

⁶⁴⁴ inesse] in omne Bo

⁶⁴⁵ quod] quae Bo

⁶⁴⁶ quod] quae Bo

⁶⁴⁷ unitatem] bonitatem Bo

⁶⁴⁸ significet] significat Br

⁶⁴⁹ qui] quae Bo Br Pa

⁶⁵⁰ sit *om.* Pa

⁶⁵¹ relativa] realis activa Bo

⁶⁵² et per *om.* Bo

⁶⁵³ importet] importat Br

⁶⁵⁴ propriam *om.* Br

⁶⁵⁵ connotet] cognoscet Bo

⁶⁵⁶ in *om.* Bo

⁶⁵⁷ connotat] connotet Br

⁶⁵⁸ aequae] nam Bo

⁶⁵⁹ interpretamur] interpretantur Pa;] quam rationem *add.* Br Pa Vb Vn

⁶⁶⁰ VII] VI Br

⁶⁶¹ sicuti] sic sicut Bo

creatura formatur. Unde apparentia realis quae est Verbi proprietates non solum connotat id cui fit, immo et illud cuius est⁶⁶² talis apparentia, sicut ex terminis patet.

1430 Nec valet secundum, quia creaturae⁶⁶³ non sunt vita in Verbo per personalem proprietatem, sed per intellectionem essentialem, ut inferius apparebit⁶⁶⁴. Quod autem Anselmus dicit omnem habitudinem ad creaturam esse communem⁶⁶⁵ tribus personis, intelligit de illis quae perfectionem arguunt, ut conservator, creator, finis, et huiusmodi, non autem de Verbo sive apparentia declarativa, quae perfectionem non dicit.

1435 Nec etiam valet tertium: tum quia non est inconueniens quod super relationem fundetur respectus alius⁶⁶⁶ rationis; tum quia absque respectu alio, proprietates Verbi immediate connotat creaturas. Nec propter hoc a proprietate relativa dependebunt creaturae secundum aliquod genus causae, sed solum denominabuntur, quasi locutae vel dictae.

Opinio aliorum. /Vb 307vb/ Propterea dixerunt alii quod Verbum, ex sua propria ratione, 1440 importat respectum ad creaturas; in quantum quidem est principium speculandi, importat habitudinem ad essentias absolute, in quantum vero est practicum et⁶⁶⁷ principium operandi⁶⁶⁸ (includens amorem et actum voluntatis determinantis ad opus), respectum dicit ad existentias creaturarum. Istae autem relationes non sunt reales, sed rationis.

1445 Sed iste modus dicendi stare non potest. Tum quia circumscripto omni actu intellectus non manet aliqua relatio rationis; Verbum autem secundum /X 637b/ suam totam rationem manet in Deo, nullo intellectu ipsum considerante; non ergo in sua ratione claudit aliquem respectum rationis. Tum quia proprietates Verbi est constitutiva⁶⁶⁹ in esse personali, nullum autem ens rationis intrat constitutionem personae divinae, cum realissima sit. Tum quia si respectus huiusmodi ad creaturam includeretur in constitutivo personae, /Bo 197va/ persona dependeret 1450 ab intellectu et ad creaturam, quod omnino absonum est.

Opinio aliorum. Quocirca dixerunt alii quod respectus ad creaturam non includitur infra proprietatem Verbi, sed tamen est aliquid consequens. Intellectus enim, ex modo proprio emanationis Verbi, fundat respectum rationis in Verbo ad creaturam, et ita non habet Verbum 1455 respectum actualem ad creaturam, sed aptitudinalem tantum.

Sed hoc nihil est dictum, quia vel ista aptitudo dicit respectum realem, aut rationis, aut nullum. /Br 291va; Vn 179va/ Non realem, quia persona divina ad creaturam realiter non refertur; nec rationis propter ea quae dicta sunt. Ergo nullum respectum dicit ad creaturam. Et⁶⁷⁰ tamen declaratum est supra quod Verbum ex sua propria ratione, circumscripto omni opere intellectus, 1460 connotat verbatum et dictum.

Praeterea, aut talis respectus aptitudinalis dicit respectum importatum per aptitudinem esse in actu, aut esse in potentia. Sed non potest dicere illum⁶⁷¹ in potentia, quasi Verbum sit in potentia ad talem aptitudinem, quia tunc quaereretur de respectu potentiae, utrum sit in actu vel in potentia, et procederetur in infinitum. Nec potest dici quod aptitudo sit respectus in actu, cum 1465 non possit esse⁶⁷² realis aut rationis, ut dictum est. Ergo impossibile est⁶⁷³ quod talis aptitudinalis respectus includatur in Verbo.

⁶⁶² est] fit Bo

⁶⁶³ creaturae om. Vn

⁶⁶⁴ apparebit] patebit Pa

⁶⁶⁵ communem] esse add. Bo

⁶⁶⁶ alius] alicuius Pa

⁶⁶⁷ et] est Vb

⁶⁶⁸ operandi om. Pa

⁶⁶⁹ constitutiva] constitutum Br

⁶⁷⁰ et] quod Bo

⁶⁷¹ illum] illam Br

⁶⁷² esse om. Br

⁶⁷³ est om. Br

Opinio Scoti. Quapropter dixerunt alii primo quidem quod Verbum in sua quiditativa ratione non includit respectum ad creaturam, respectus enim Verbi ad dicentem, qui est passiva locutio, et respectus eiusdem ad creaturam non faciunt unum per se, cum primus realis sit et secundus rationis; proprietates autem constitutivae Verbi est aliquid unum per se, et reale; **/Pa 186rb/** non igitur respectus ad creaturam erit de quiditate illius. Secundo vero dixerunt quod proprietates Verbi connotat huiusmodi respectum ad creaturam. Tertio quoque quod illud connotat non immediate ratione sui, sed ratione notitiae genitae; locutio namque passiva connotat notitiam, notitia vero omnem creaturam quae declaratur per eam, et per consequens Verbum connotat respectum ad creaturam.

Sed nec iste modus conveniens est quoad duo. Primo quidem in⁶⁷⁴ hoc quod ait quod Verbum connotat respectum ad creaturam, quod non est verum, immo immediate connotat ipsam creaturam. Illud enim immediate connotat quod immediate dat **/Vb 308ra/** intelligi⁶⁷⁵ in obliquo. Sed Verbum immediate dat intelligi creaturam, et non respectum ad eam, dicitur enim Verbum creaturarum et non Verbum respectuum ad creaturas. Unde et Pater⁶⁷⁶ Verbo suo coaeterno dicit creaturas et non respectus ad creaturas. Ergo Verbum immediate connotat creaturas, et⁶⁷⁷ non respectum ad creaturas⁶⁷⁸. **/X 638a/**

Praeterea, sicut se habet divina essentia in quantum exemplar ad creaturas prout sunt exemplatae, sic se habet Filius in quantum Verbum ad creaturas in quantum sunt dictae et prolocutae a Patre. Sed divina essentia in quantum exemplar immediate ponit creaturas in esse exemplato, non mediante respectu aliquo rationis, etiam secundum istos. Ergo Pater Verbo suo ponit⁶⁷⁹ creaturas in esse prolocuto immediate sine respectu rationis⁶⁸⁰. Unde non indiget Pater ad hoc quod dicat Verbo suo coaeterno omnem creaturam aliquo ente rationis fabricato⁶⁸¹ ab intellectu; et per consequens Verbum immediate connotat creaturas, et non **/Br 291vb/** respectum ad eas.

Secundo vero deficit in eo quod ait Verbum connotare respectum ad huiusmodi creaturas ratione notitiae, hoc enim verum non est, immo per proprietatem locutionis passivae, ut declaratum extitit contra primam opinionem. Et potest etiam declarari, quia notitia connotat creaturas in ratione cogniti, dicuntur enim creaturae a notitia notae, Verbum autem connotat⁶⁸² eas in ratione dicti, Verbo namque creaturae dicuntur, et sunt dictae ab aeterno a Patre. Non igitur Verbum connotat creaturas per rationem notitiae, sed potius ex ratione dictionis passivae.

Quid dicendum secundum veritatem. Restat igitur nunc⁶⁸³ dicere quod⁶⁸⁴ videtur sub triplici propositione.

Prima quidem quod proprietates Verbi non includit respectum rationis actualem aut aptitudinalem, nec respectum realem ad creaturam; nihilominus immediate connotat eam. Est enim sciendum quod passiva locutio, cum sit una proprietates simplex, connotat tres terminos in obliquo: unum quidem ut a quo est, scilicet dicens; aliud vero ut cui fit, scilicet capiens verbum; tertium quoque ut de quo fit, videlicet materiam de qua est sermo. Unde omne verbum ab aliquo profertur, et profertur alicui, et de aliquo profertur. Sic igitur non oportet ut passiva locutio induat respectum aliquem rationis secundum quem connotet creaturas (ut imaginabantur positores praedicti), sed est una simplex proprietates quae immediate connotat illa tria quae dicta sunt.

⁶⁷⁴ in *om.* Bo

⁶⁷⁵ intelligi] et *add.* Br

⁶⁷⁶ Pater] erit (?) *add.* Br

⁶⁷⁷ et *om.* Vb

⁶⁷⁸ Ergo Verbum immediate . . . creaturas *om.* Pa

⁶⁷⁹ ponet] ponit Bo

⁶⁸⁰ respectu rationis] obligationis Bo

⁶⁸¹ fabricato] fabricata Bo

⁶⁸² connotat] connotet Pa

⁶⁸³ nunc *om.* Br

⁶⁸⁴ quod] quid Pa

1510 Secunda vero propositio est quod haec proprietas est⁶⁸⁵ constitutiva personae divinae, nec propter hoc clauditur in eius constitutivo aliquod ens rationis, nec **/Bo 197vb/** etiam creatura, cum non sit intrinseca locutioni, sed extrinsece⁶⁸⁶ connotata; nec proprietas constitutiva est ens per accidens, quasi aggregans duos respectus; nec dependet in aliquo ab⁶⁸⁷ intellectu nostro; nec ab ipsis creaturis, quia connotans a connotatis non dependet, sed e converso. Unde Deus, in
1515 quantum exemplar vel in quantum intelligens, connotat creaturas, nec⁶⁸⁸ tamen dependet ab eis. Secundum hoc etiam patet quomodo Verbum connotat creaturas, sicut et ceterae personae in quantum intelligens vel exemplar sive⁶⁸⁹ idea; nihilominus singulariter eas connotat in quantum Verbum; et ad hoc currit sanctorum intentio Verbo appropriantium quod exprimat creaturas.

Tertia quoque propositio est quod non solum hoc modo connotat creaturas, immo Patrem **/X 638b/** et Spiritum **/Vb 308rb/** Sanctum. Non enim⁶⁹⁰ solum Pater dicit Verbum, immo de se et de⁶⁹¹ Spiritu Sancto et de omni creatura format Verbum; de essentia vero non dicitur proprie formari, nisi in quantum est in Patre. Unde Verbum est **/Br 292ra/** paternae gloriae et paternae⁶⁹² essentiae, sed simpliciter non est Verbum essentiae⁶⁹³, sed potius est⁶⁹⁴ essentia; et ob hoc passiva locutio, quae non est aliud quam apparitio obiectiva, connotat quidem terminum
1525 a quo est ut distinctum; et similiter terminum de quo est. Apparitio enim rei aliud est a re, propter quod rosa simpliciter quae apparet in mente non dicitur apparitio rosae simpliciter, sed rosarum quae sunt extra; non quidem realitatis earum, cum sit⁶⁹⁵ **/Vn 179vb/** illa realitas, sed earum prout sunt extra. Et eodem modo Verbum divinum non est apparitio divinae essentiae, cum sit essentia apparens, sed est apparitio Patris, et Spiritus Sancti, et omnium creaturarum.

1530 Ex quo patet quomodo Filius est apparitio personalitatis Patris et suae proprietatis, nec tamen est Pater⁶⁹⁶ aut sua proprietas; et est apparitio omnium creaturae, nec est ipsae creaturae; non est autem apparitio essentiae, sed essentia ut apparens⁶⁹⁷.

Et in hoc tertius articulus terminetur.

1535 Responso

Ad primo⁶⁹⁸ obiecta. Ad ea ergo quae superius primitus⁶⁹⁹ inducuntur dicendum est. Ad primum quidem quod temperantia posita in esse formato est illa quae definitur per qualitatem, et cetera quae ponuntur in definitione eius; anima etiam posita in esse formato est itidem et eadem substantia cum anima ponente; res etiam in tali esse obiectivo et conspicuo constituta est
1540 illa quae significatur per vocem. Non enim voces significant species rerum, aut intellectiones earum quae sunt in anima subiective. Sed nec res ipsas prout sunt extra, quia tunc nulla vox significaret nisi singulare. Significant ergo voces res ipsas prout sunt in anima obiective constitutae in quodam esse apparenti et praesenti actui cognitivo, et isti sunt conceptus mentis obiectivi. Secundum quod commentator Ammonius, super librum⁷⁰⁰ *Periermenias*, exponit illud
1545 Philosophi voces sunt notae earum passionum quae sunt in anima, vocat enim (secundum eum⁷⁰¹) Philosophus⁷⁰² ‘passiones’, non ‘motum appetitus sensitivi’, nec ‘ipsam

⁶⁸⁵ est *om.* Vn

⁶⁸⁶ extrinsece] extrinseca Pa

⁶⁸⁷ ab *om.* Br

⁶⁸⁸ nec] non Bo

⁶⁸⁹ sive] vel Pa

⁶⁹⁰ enim *om.* Pa

⁶⁹¹ de *om.* Bo Pa

⁶⁹² gloriae et paternae *om.* Vb

⁶⁹³ simpliciter non est Verbum essentiae *om.* Pa

⁶⁹⁴ est *om.* Pa

⁶⁹⁵ cum sit *iter.* Vn

⁶⁹⁶ Pater] persona Pa

⁶⁹⁷ apparens] est *add.* Br

⁶⁹⁸ primo *om.* Vb

⁶⁹⁹ primitus *om.* Bo

⁷⁰⁰ librum *om.* Vn

⁷⁰¹ eum *om.* Br

⁷⁰² Philosophus *om.* Pa

apprehensionem factam in intellectu a re', sed ipsam rem prout est in intellectu. Secundum hoc ergo patet quod auctoritates praedictae probant quod verbum sit res posita in esse apparenti.

Ad secundum dicendum quod res posita in esse formato⁷⁰³ est illa quae manet in corde, et
1550 quae remanens in mente doctoris transit in mentem auditoris; unde illa auctoritas probat⁷⁰⁴
intentum.

Ad secundo obiecta. /Pa 186va/ Ad ea vero quae secundo inducuntur dicendum est. Ad primum quidem, quod non est verum de operatione immanente, quod per eam reale aliquid
1555 producatur, sed tantummodo secundum rationem. **/X 639a/**

Ad secundum dicendum quod actus intellectus **/Br 292rb/** non est intuitus transiens realiter super obiectum, sed tantum intentionaliter et obiective; et ideo sufficit quod res ponantur praesentes in tali esse apparenti⁷⁰⁵. Nec⁷⁰⁶ aliquo modo requiritur forma aliqua specularis realis, quae terminet intuitum, quia secundum hoc non intelligerentur res quae sunt extra, quod falsum
1560 est. Et per idem patet⁷⁰⁷ ad tertium et ad⁷⁰⁸ quartum.

Ad tertio obiecta⁷⁰⁹. Ad ea vero quae tertio inducuntur, dicendum est quod omnia procedunt ex aequivocatione cogitationis seu visionis, sicut enim 'conceptus' quandoque dicitur de actu intellectus, quandoque vero de re obiective concepta, **/Vb 308va/** sic⁷¹⁰ 'cogitatio' accipitur pro
1565 actuali et pro⁷¹¹ obiectiva. Et ut frequentius ac⁷¹² communius sumitur secundum usum loquentium pro cogitatione obiectiva⁷¹³, secundum quod consueverunt vocari **/X 639b/** cogitationes quaedam vanae, quaedam mundaе, quaedam immundaе, haec enim referuntur ad ipsa cogitata, et non ad actus formaliter⁷¹⁴ inhaerentes, omnes enim illi sunt spirituales, et mundi, esto quod sint de immundis. Sic igitur ubicumque reperitur quod verbum sit cogitatio
1570 vel visio vel notitia, intelligendum est de cognitione formata et de notitia obiectiva.

Ad quarto obiecta. Ad ea vero quae quarto inducuntur, dicendum est quod omnia probant non in qualibet intellectione emanare verbum perfectum, sed in illa quae inquisitionem sequitur et discursum; sed quin verbum imperfectum emanet⁷¹⁵ ante inquisitionem non probant, nec etiam
1575 quod notitia actus verbum sit, quin potius verbum est notitia obiectiva, ut ex praecedentibus patet.

⁷⁰³ formato] formata Pa

⁷⁰⁴ probat] probet Br

⁷⁰⁵ apparenti *om.* Pa

⁷⁰⁶ Nec] in *add.* Vb

⁷⁰⁷ patet *om.* Bo

⁷⁰⁸ ad *om.* Bo Br

⁷⁰⁹ Ad tertio obiecta *om.* Vb

⁷¹⁰ sic] scilicet Bo

⁷¹¹ pro *om.* Pa

⁷¹² ac] aut Br

⁷¹³ obiectiva] et ut frequentius *add.* Bo

⁷¹⁴ formaliter *om.* Br

⁷¹⁵ emanet] emanat Br